

POLSKA–ROSJA DIAGNOZA SPOŁECZNA 2015

Polacy na temat Rosji i Rosjan
oraz stosunków polsko-rosyjskich

Rosjanie na temat Polski i Polaków
oraz stosunków rosyjsko-polskich

Warszawa 2015

Raport z badań opinii publicznej w Polsce i Rosji

POLSKA–ROSJA

DIAGNOZA SPOŁECZNA 2015

Polacy na temat Rosji i Rosjan
oraz stosunków polsko-rosyjskich

Rosjanie na temat Polski i Polaków
oraz stosunków rosyjsko-polskich

Warszawa 2015

CENTRUM
POLSKO-ROSYJSKIEGO
DIALOGU I POROZUMIENIA

Raport z badań opinii publicznej w Polsce i Rosji

Polska część badania

Analizy i raport: ARC Rynek i Opinia

Sondaż: TNS Polska

Komentarz: Łukasz Mazurkiewicz, ARC Rynek i Opinia

Rosyjska część badania

Analizy i raport, sondaż: Ogólnorosyjskie Centrum Badania Opinii Publicznej (WCIOM)

Komentarz: Walerij Fiodorow, Ogólnorosyjskie Centrum Badania Opinii Publicznej (WCIOM)

© Copyright by Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia 2015

Tłumaczenie rosyjskiej części: Natalia Mamul

Projekt graficzny i skład: Studio 27 (www.studio27.pl)

Foto na okładce: www.sxc.hu

ISBN 978-83-64486-27-2

Wydawca

Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia

ul. Jasna 14/16A, 00-041 Warszawa

tel. + 48 22 295 00 30

fax + 48 22 295 00 31

e-mail: cprdip@cprdip.pl

<http://www.cprdip.pl>

Spis treści

Polacy na temat Rosji i Rosjan oraz stosunków polsko-rosyjskich.

Raport z badania opinii publicznej w Polsce

4

Informacje o badaniu

4

Komentarz do wyników

5

Wyniki badania

7

1. Konflikt ukraińsko-rosyjski staje się kluczowym czynnikiem wpływającym na ocenę stosunków Polski i Polaków z ościennymi krajami i narodami 7
2. Konflikt na Ukrainie nie wpłynął w istotny sposób na postrzeganie bardziej zasadniczych, kulturowych podobieństw pomiędzy obiema nacjami. Nadal jesteście dla siebie „najdalszymi spośród bliskich” 15
3. Skojarzenia Polaków z Rosją są obecnie zdominowane przez kwestie polityczne i związane z konfliktem na Ukrainie 16
4. Widoczna jest polaryzacja opinii polskiego społeczeństwa w sprawie polityki Polski wobec konfliktu ukraińsko-rosyjskiego 19

Rosjanie na temat Polski i Polaków oraz stosunków rosyjsko-polskich.

Raport z badania opinii publicznej w Rosji

22

Informacje o badaniu

22

Komentarz do wyników

23

Najważniejsze ustalenia

25

Wyniki badania

27

1. Ocena stosunków rosyjsko-polskich 27
2. Dominujące obrazy kulturowe Polaków i Rosjan 31
3. Wyobrażenia Rosjan na temat Polski 34
4. Wizyty w Polsce 37
5. Kryzys ukraiński i jego wpływ na relacje między Rosją a Polską 38

Polacy na temat Rosji i Rosjan oraz stosunków polsko-rosyjskich

Raport z badania opinii publicznej w Polsce przeprowadzonego na zlecenie Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia

Informacje o badaniu

Pierwszy pomiar stanu stosunków polsko-rosyjskich, na zlecenie Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, przeprowadzono w listopadzie i grudniu 2012 r. (sondaż na losowej próbie 1036 dorosłych Polaków).

W dwa lata później, w listopadzie i grudniu 2014 r., zrealizowano kolejną falę badania monitorującego społeczny odbiór relacji polsko-rosyjskich. Przeprowadzono je metodą ogólnopolskiego sondażu na reprezentatywnej próbie 1000 Polaków w wieku 15 lat i więcej, odzwier-

cielającej populację pod względem następujących cech: płeć, wiek, wykształcenie, wielkość miejscowości oraz województwo zamieszkania. Terenową część badania zrealizowała firma TNS Polska w dniach 12–17 grudnia 2014 roku. Analizę wyników przeprowadziła i raport przygotowała firma ARC Rynek i Opinia.

Tam, gdzie było to możliwe, wyniki niniejszego badania zostały zestawione z wynikami sondażu sprzed dwóch lat.

Komentarz do wyników

Łukasz Mazurkiewicz

Polska – Rosja: głęboki regres z wojną w tle

O ile wyniki poprzedniej fali omawianych tu badań – przeprowadzonej pod koniec roku 2012 – dawały obraz „małej stabilizacji” w relacjach polsko-rosyjskich, o tyle pomiar zrealizowany w grudniu 2014 roku przynosi zupełnie inne rezultaty, które określić można jako głęboki regres. Na wszystkie te pytania, które dotyczą bezpośrednio oceny Rosji, Rosjan i stosunków polsko-rosyjskich, padły tym razem znacznie bardziej krytyczne i negatywne odpowiedzi. Także poglądy Rosjan na temat Polski i Polaków uległy zmianom w podobnym, negatywnym kierunku, choć z nieco mniejszym nasileniem. Stabilne pozostały w zasadzie tylko te oceny, które nie poddają się tak bardzo doraźnym oddziaływaniom – jak np. przekonania na temat bliskości kulturowej.

Dwa lata wcześniej głównym bieżącym tematem w relacjach z Rosją było śledztwo po katastrofie smoleńskiej, w tym zwłaszcza kwestia zwrotu wraku prezydenckiego samolotu. Mimo negatywnej oceny postawy władz rosyjskich w tej sprawie, ogólny obraz poglądów Polaków na temat Rosji i Rosjan można było wówczas uznać za dość wyważony. Nie było w nim entuzjazmu i nadmiaru optymizmu, ale nie było także szczególnie skrajnych, negatywnych emocji. Z kolei Rosjanie, w których obrazie świata Polska i Polacy zajmują nieporównanie mniej miejsca, także nie formułowali na ten temat zbyt ostrych i krytycznych ocen. Co więcej, można było wówczas dostrzec nawet pewne oznaki pozytywnych procesów spotecznych, które znalazły swoje potwierdzenie w dość spektakularnym sukcesie uruchomionego wkrótce małego ruchu granicznego z obwodem kaliningradzkim.

Przeprowadzone na ten temat odrębne badania pokazały, jak wielki jest potencjał wzajemnego zainteresowania i międzyludzkiej życzliwości. Były podstawy, by patrzeć na przyszłość relacji polsko-rosyjskich jako na proces stopniowego osłabiania stereotypów i zrzucania ciężkiego bagażu historii. Wspótgrało to z prowadzoną wówczas polityką polskich władz, nastawioną na pragmatyczne kształtowanie relacji z Federacją Rosyjską, mimo częstych różnic stanowisk i interesów obu państw.

Podstawowe znaczenie dla zmian, jakie zaszły od czasu pierwszej fali badań we wzajemnym postrzeganiu Polaków i Rosjan, mają oczywiście wydarzenia na Ukrainie, które niemal całkowicie wypełniły agendę relacji polsko-rosyjskich. Przesunęły one Rosję w świadomości Polaków na pozycję państwa zdecydowanie nieprzyjaznego, stanowiącego zagrożenie oraz wzmocniły te elementy wizerunku Rosji, które wiążą się z jej autorytarnym systemem politycznym i różnicami o charakterze cywilizacyjnym, a skojarzenia z Rosją podawane przez badanych Polaków w pytaniu otwartym niemal w całości wypełniają asocjacje o charakterze politycznym i historycznym. Niosą one zdecydowanie negatywny ładunek, gdy tymczasem obecne jeszcze w poprzednim pomiarze wątki spoteczne, kulturalne i przyrodnicze (a więc neutralne bądź pozytywne) zepchnięte zostały na margines potocznego myślenia Polaków o Rosji.

Co istotne, zmienił się także stosunek do „zwykłych ludzi”, postrzeganych tradycyjnie znacznie lepiej niż państwo. Zarówno Polacy zaczęli bardziej krytycznie oceniać Rosjan, jak i Rosjanie

Polaków. Jest to szczególnie ważne ustalenie omawianych tu badań, gdyż silny rozdźwięk w widzeniu państwa i narodu rosyjskiego był w społeczeństwie polskim silnym i trwałym elementem świadomości. Można powiedzieć, że ostatnie wydarzenia poddały w wątpliwość rozpowszechniony w Polsce pogląd, że Rosjanie i państwo rosyjskie to „dwie różne sprawy”. Z pewnością wpływ na tę ewolucję poglądów mają medialne doniesienia na temat powszechnego poparcia społecznego, jakim cieszą się rosyjskie władze, i nikłej skali wewnętrznych protestów przeciwko ich polityce wobec Ukrainy.

Rosjanie natomiast chętnie postępują się obrazem Polski jako kraju niesuwerennego w swych wyborach strategicznych i w swojej polityce zagranicznej, poddającego się wpływowi państw zachodnich, stojącego po drugiej stronie frontu nowej „zimnej wojny”. Tu także słychać echo przekazu medialnego, jaki trafia do rosyjskich odbiorców od początku wydarzeń na Ukrainie. Wzmocnił on i ożywił obecny już wcześniej wśród Rosjan sposób myślenia o Polsce jako kraju raczej nieżyczliwie nastawionym do Rosji i stającym często na drodze jej planów i ambicji. Można jednak odnieść wrażenie, że różnice w postrzeganiu zjawisk i intencji drugiej strony są obecnie głębsze, niż kiedykolwiek w przeszłości (a przynajmniej odkąd możliwy jest niezależny pomiar poglądów obu społeczeństw). Trwający konflikt wokół Ukrainy to przecież także wojna informacyjna, dostarczająca bogatego materiału do analiz z zakresu retoryki i semiotyki. Już widać, jak poszczególne narracje na temat tych wydarzeń przebijają się do świadomości obu społeczeństw – możemy to wyczytać także w danych z omawianych tu badań.

Pogorszenie wzajemnego postrzegania obu narodów (nie tylko państwa i systemu, ale także „zwykłych ludzi”) i coraz bardziej dramatyczne

rozchodzenie się narracji polskiej z narracją rosyjską – wszystko to powoduje wykruszenie się i tak dość wątego „kapitału społecznego”, na jakim próbowano budować relacje polsko-rosyjskie w ostatnich latach. Stańsze jest dziś przekonanie o możliwości prowadzenia szczerzej polsko-rosyjskiej rozmowy, tego być może trochę mitycznego kanatu komunikacji, na który jednak w Polsce w jakiś sposób liczą. Kanatu, który dawał także Rosji możliwość używania w Polsce swojej *soft power*. Jedyne punktu zaczepienia można chyba poszukiwać w dziedzinie współpracy kulturalnej – wciąż znaczną część Polaków (i jeszcze większą część Rosjan) jest zdania, że należy taką współpracę kontynuować, choćby w ograniczonym zakresie. Bardzo ciekawym ustaleniem tej fali badania jest zauważalna zmiana postrzegania przez Polaków Białorusi. O ile w roku 2012 jej obraz był zbliżony do wizerunku Rosji, o tyle obecnie stał się on znacznie bardziej pozytywny. Można chyba powiedzieć, że Białoruś zaczęła być przez Polaków traktowana jako państwo bardziej samodzielne, nie tak silnie i bezwarunkowo związane politycznie z Rosją, jak sądzono do tej pory. To nieoczekiwany skutek uboczny bieżących wydarzeń, warty odnotowania i dalszej badawczej eksploracji. Z pewnością jest to rodzaj wizerunkowego sukcesu państwa, które nie miało dotąd w Polsce dobrej prasy.

To, jaki obraz stosunków polsko-rosyjskich przyniosą badania opinii publicznej w przyszłości, zależy oczywiście od rozwoju wydarzeń, których skala i dynamika trudna jest do przewidzenia. Wydaje się jednak, że doświadczenia negatywne osiadają w świadomości społecznej na długo, z trudem ustępując miejsca pozytywnym przewartościowaniom. Powrót do choćby „małej stabilizacji” w stosunkach polsko-rosyjskich nie będzie zadaniem łatwym i do szybkiego przeprowadzenia.

Wyniki badania

1. Konflikt ukraińsko-rosyjski staje się kluczowym czynnikiem wpływającym na ocenę stosunków Polski i Polaków z ościennymi krajami i narodami

Fenomenem stosunku Polaków do Rosji i Rosjan, uchwyconym także w sondażu z roku 2012, jest tendencja do wyraźnego rozgraniczenia opinii na temat państwa rosyjskiego i Rosjan. Wobec Rosji w jej rozmaitych historycznych wcieleniach Polacy żywili i żywią nadal daleko idącą nieufność, obawę i niechęć. Wobec jej mieszkańców – mimo dość rzadkich bezpośrednich relacji – zwykli dotąd czuć względną kulturową bliskość, sympatię, wynikającą być może także z poczucia wspólnoty losu (Polacy i zwykli Rosjanie jako ofiary totalitaryzmu w jego nazistowskiej i stalinowskiej wersji).

Wyniki niniejszego sondażu, prowadzonego w okresie narastającego napięcia we wzajemnych stosunkach w związku z konfliktem ukraińsko-rosyjskim, przynoszą w tym względzie zdecydowaną zmianę. Już nie tylko Rosja jest postrzegana w aurze kraju jawnie Polsce wrogiego, ale i Rosjanie stają się w odczuciu Polaków nieprzyjaźni. O ile w sondażu z 2012 roku odsetek osób uważających Rosjan za przyjaznych Polakom wyraźnie przewyższał odsetek osób o przeciwnych poglądach (odpowiednio 61% do 39%), o tyle w świetle badania z końca 2014 roku można powiedzieć, że ponad połowa (54%) Polaków uważa Rosjan za sobie wrogich, zaś osób o przeciwnych poglądach jest mniej (46%). To zasadnicza zmiana i bardzo ważne ustalenie niniejszego sondażu (zob. **Wykres 6.** ► s. 11).

Zarazem można sformułować tezę, że wraz ze wzrostem negatywnego nastawienia wobec państwa rosyjskiego następuje niewielka, ale zauważalna tendencja do poprawy postrzegania innych państw, o stosunek do których py-

tano w badaniu. Dość oczywisty jest wyraźny wzrost sympatii do przechodzącej trudne chwile Ukrainy (75% opinii, że jest to przyjazny Polsce kraj, wobec 61% jeszcze przed dwoma laty). Ale już poprawę postrzegania Białorusi, usiłującej zachować neutralność wobec wydarzeń na Ukrainie, a także Litwy, można jak się wydaje tłumaczyć jako przejaw tendencji do pewnej integracji, „zwierania szyków” wobec zagrożenia. Charakterystyczne zresztą, że jedynym europejskim krajem, w którego postrzeganiu nie zaszyły korzystne zmiany, jest Republika Czeska: kraj, którego międzynarodową orientację można określić z polskiego punktu widzenia jako prosyjską. Być może zatem stosunek do wydarzeń na Ukrainie staje się obecnie dla Polaków jednym z najważniejszych czynników wpływających na postrzeganie krajów ościennych.

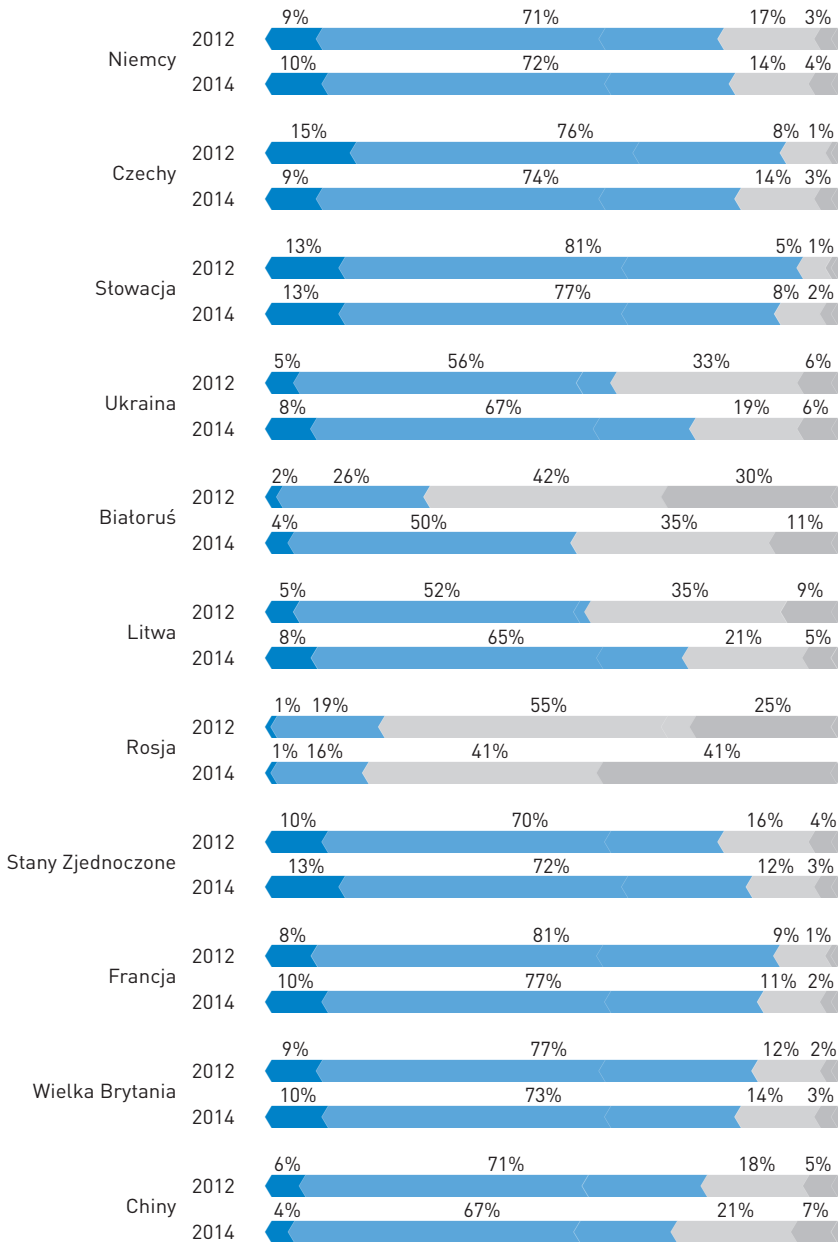
W innym sondażowym pytaniu proszono o wskazanie państw, do których najbardziej i najmniej pasują rozmaite stwierdzenia. Jeśli chodzi o żywienie nieprzyjaznych zamiarów wobec Polski, Rosja zanotowała wzrost wskazań o blisko 30 punktów procentowych (dalej: p.p.) względem badania z 2012 roku. Można także zauważyć, że żadne inne państwo nie jest tutaj wymieniane przez więcej niż 5% respondentów. Zwraca również uwagę spadek negatywnych wskazań na Białoruś (z 17% w 2012 r. do 4% obecnie).

Co interesujące, Polacy są skłonni sądzić, że konflikt ukraiński raczej nie przyczynia się do wzrostu znaczenia Rosji w świecie. O ile w 2012 roku jedynie 5% respondentów wymieniało Rosję jako kraj, do którego nie pasuje stwierdzenie o rosnącym znaczeniu w świecie, o tyle

w obecnym sondażu ten odsetek wzrósł do 20%. Wprawdzie nieznacznie częściej (7%, gdy w 2012 – 3%) wymienia się Rosję w gronie krajów o rosnącej międzynarodowej pozycji, to jed-

nak różnica ta jest w granicach błędu statystycznego, a ponadto nie zmienia pozycji Rosji w rankingu państw o rosnącym międzynarodowym znaczeniu.

Wykres 1. Państwa pod względem stosunku do państwa polskiego

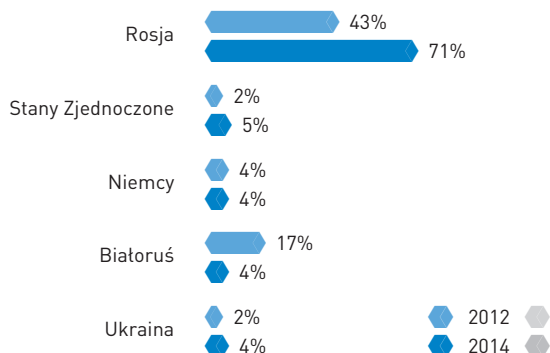

Aby zachować porównywalność z raportem z badania zrealizowanego w Rosji, wyniki zostały obliczone bez uwzględnienia odpowiedzi „nie wiem / trudno powiedzieć”.

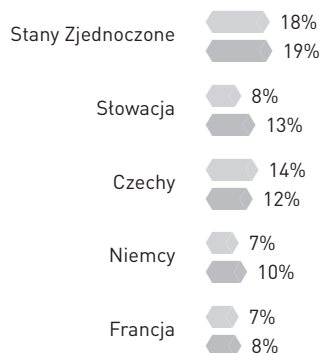
- zdecydowanie przyjazne Polsce
- raczej przyjazne Polsce
- raczej nieprzyjazne Polsce
- zdecydowanie nieprzyjazne Polsce

Wykres 2. Kraj ten ma wobec Polski nieprzyjemne zamiary

Najbardziej pasuje do...

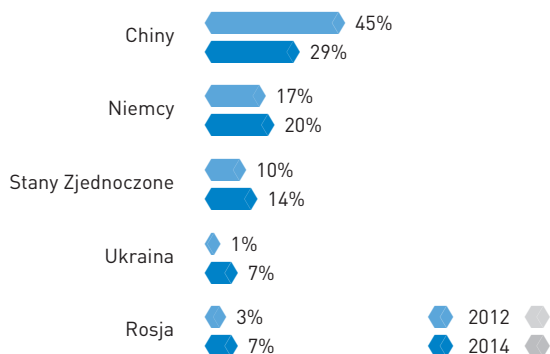

Najmniej pasuje do...

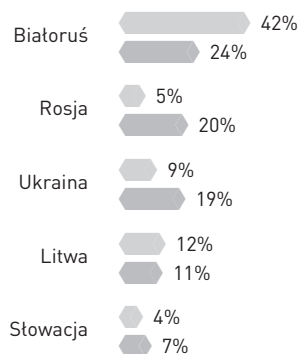

Wykres 3. Znaczenie tego kraju w świecie wzrasta

Najbardziej pasuje do...

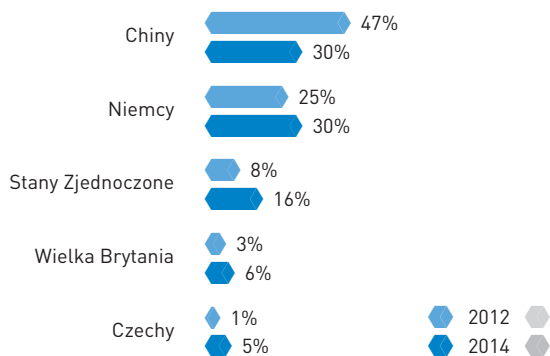

Najmniej pasuje do...

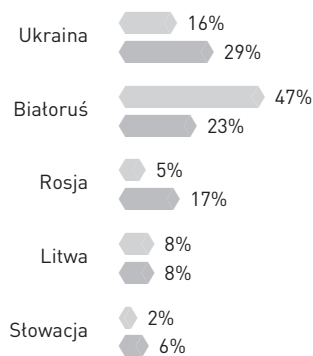

Wykres 4. Gospodarka tego kraju szybko się rozwija

Najbardziej pasuje do...

Najmniej pasuje do...

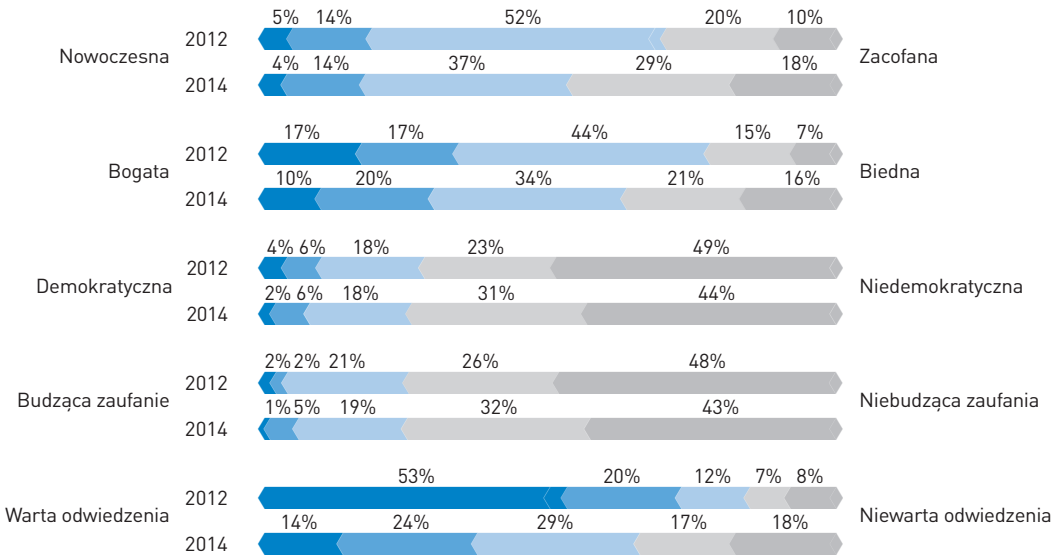

Polacy przypuszczają więc, że wzrost agresywności Rosji na arenie międzynarodowej i łatwość, z jaką podejmuje ona decyzje o wejściu w konflikt z Ukrainą, a pośrednio także ze światem zachodnim, nie idzie w parze z realnym umacnianiem się Rosji jako światowego mocarstwa.

Polacy częściej sądzą ponadto, że Rosja należy do krajów, których gospodarka nie rozwija się szybko (odsetek wskazań wzrósł o 12 p.p. z 5% w 2012 roku do 17% w roku 2014). W tym przekonaniu z pewnością rezonują medialne doniesienia o kryzysie rubla, o konsekwencjach, jakie dla rosyjskiej gospodarki niósł spadek światowych cen ropy naftowej oraz sankcje gospodarcze.

Sumarycznym podsumowaniem powyższych opinii na temat Rosji jako państwa mogą być oceny wizerunku tego kraju, zestawione z takimi samymi ocenami sprzed dwóch lat. Widać wyraźnie, że Polacy rzadziej postrzegają Rosję jako kraj nowoczesny i bogaty, nieznacznie częściej niż poprzednio jako kraj niedemokratyczny i niebudzący zaufania. Przede wszystkim jednak zupełnie nie mamy ochoty na odwiedzenie Rosji. Można wręcz mówić o zatamaniu się atrakcyjności turystycznej tego kraju w Polsce (spadek ocen „warta odwiedzenia” z 53% w roku 2012 do 14% obecnie).

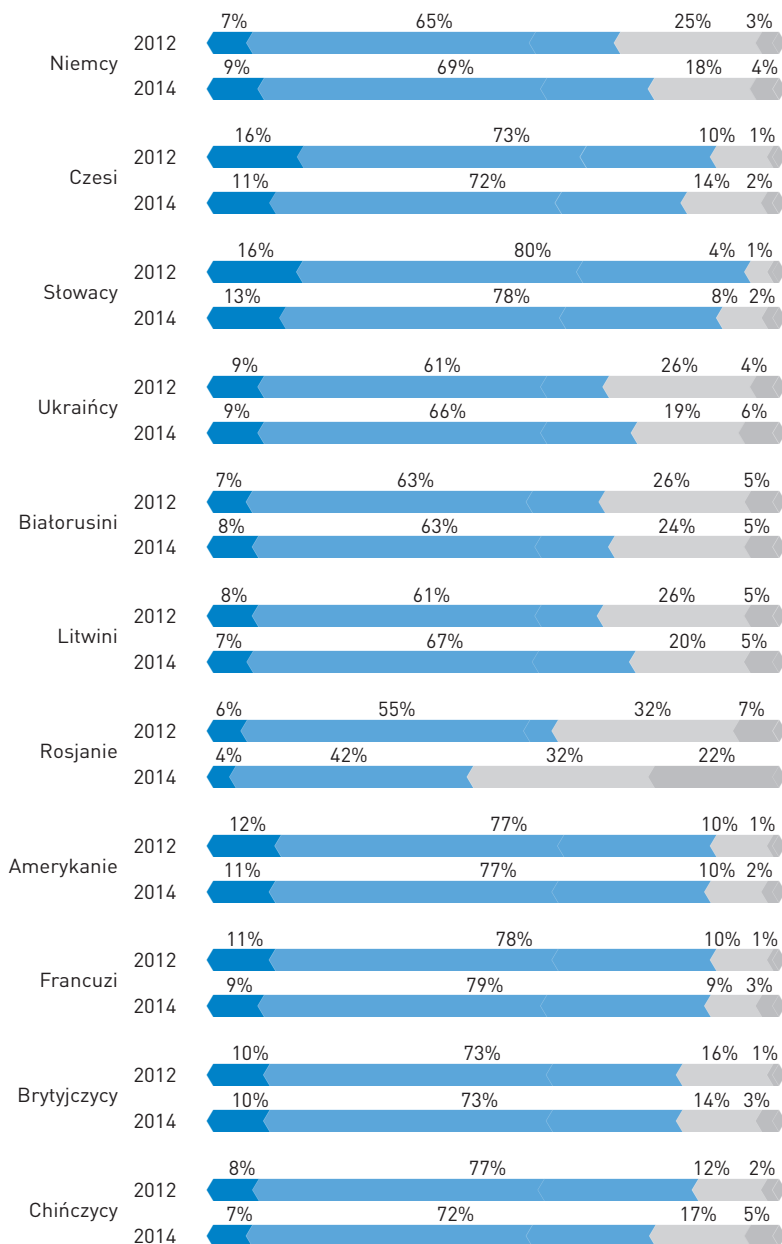
Wykres 5. Wizerunek Rosji wśród Polaków

Jak już wyżej wspomniano, w porównaniu z poprzednim sondażem, zmieniła się mapa państw przychylnie i nieprzychylnie nastawionych do Polski w opinii Polaków. Podobnie można skonstruować wyniki zaprezentowane poniżej, związane z postrzeganiem poszczególnych narodów jako przyjaznych lub nieprzyjaznych Polsce.

Można mówić o zauważalnej poprawie postrzegania Ukraińców czy Litwinów jako narodów przyjaznych Polakom oraz o – mniej może spektakularnych, ale dostrzegalnych – zmianach w postrzeganiu reprezentantów innych narodów, z wyjątkiem Czechów i Słowaków.

Wykres 6. Narody pod względem stosunku do Polaków

Aby zachować porównywalność z raportem z badania zrealizowanego w Rosji, wyniki zostały obliczone bez uwzględnienia odpowiedzi „nie wiem / trudno powiedzieć”.

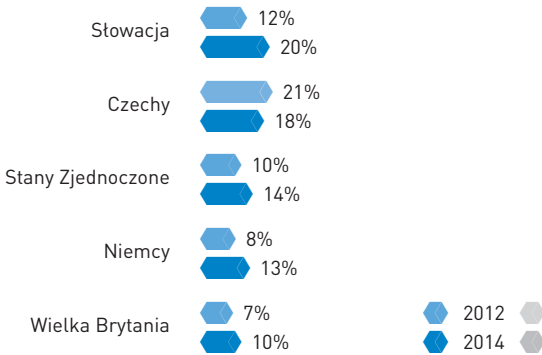
- zdecydowanie przyjazne Polsce
- raczej przyjazne Polsce
- raczej nieprzyjazne Polsce
- zdecydowanie nieprzyjazne Polsce

Jak już wspomniano, zasadniczej zmianie uległo postrzeganie Rosjan. Polacy są zdecydowanie częściej skłonni przypisywać im nieprzyjazne zamiary. Z całą pewnością można to wiązać z faktem, że agresywna polityka prowadzona przez Rosję wydaje się raczej zwiększać niż zmniejszać popularność władz państwowych

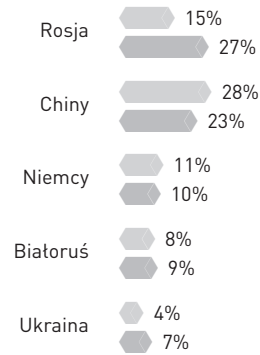
w rosyjskim społeczeństwie. O wyraźnej zmianie w postrzeganiu Rosjan przez Polaków świadczy także fakt, że Rosjan nie postrzega się obecnie jako partnerów do szczerzej i bezpośrednio porozmawiać (są oni w istocie ostatnimi, z którymi taką rozmowę mielibyśmy nadzieję podjąć).

Wykres 7. Z mieszkańcami tego kraju można szczerze i bezpośrednio porozmawiać

Najbardziej pasuje do...

Najmniej pasuje do...

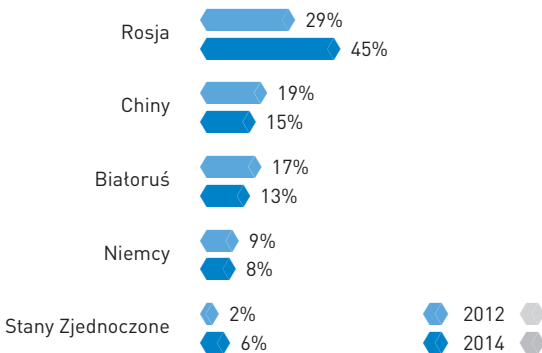

Na wzrost negatywnego nastawienia do Rosjan ma wpływ przekonanie Polaków, że w pełni popierają oni politykę międzynarodową prezydenta Władimira Putina. Badani częściej są skłonni sądzić, że elementem rosyjskiej tożsamości jest preferowanie rządów silnej ręki, a nie wolności i demokracji. Takie opinie można było w ostatnich

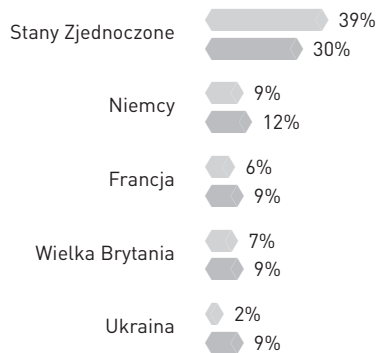
miesiącach usłyszeć m.in. w komentarzach ograniczonej skuteczności wymierzonych w Rosję sankcji gospodarczych: Rosjanie mają jakoby być odporni na dolegliwości wynikające z pogorszenia jakości życia, ale nie tolerowałoby obniżenia międzynarodowego prestiżu swojego państwa czy rezygnacji z jego mocarstwowych ambicji.

Wykres 8. Mieszkańcy tego kraju wolą rządy silnej ręki od wolności i demokracji

Najbardziej pasuje do...

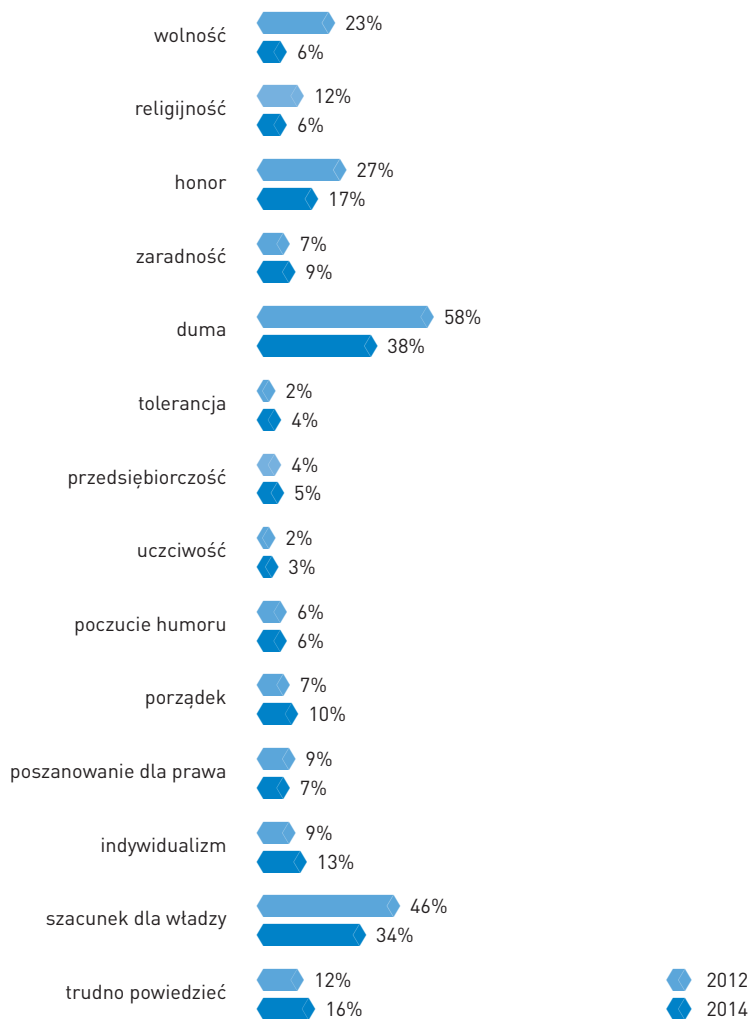
Najmniej pasuje do...

Wyraźne różnice można zaobserwować także, jeśli chodzi o odpowiedzi na pytanie o wartości konstytutywne dla Rosjan. Nadal – tak jak w 2012 roku – przypisujemy Rosjanom przede wszystkim dumę, szacunek dla władzy oraz honor, czynimy tak jednak znacznie rzadziej niż poprzednio. Cały katalog wartości, o które pytano w kwestionariuszu, można by uznać za pozytywny; zmiana w stosunku do 2012 roku polega przede wszystkim na tym, że te pozytywne cechy jesteśmy skłonni przypisywać znacznie rzadziej niż poprzednio.

Można także zauważyć, że wydarzenia, z którymi mieliśmy do czynienia w ostatnich dwóch latach, najmocniej wpłynęły na postrzeganie Rosjan jako ludzi wolnych i troszczących się o wolność. O ile umiłowanie wolności – choć być może rozumianej w kategoriach ściśle indywidualnych, a nie politycznych i zbiorowych – było czwartą najczęściej przypisywaną Rosjanom cechą w sondażu z 2012 roku, o tyle obecnie te skojarzenia całkowicie się zmieniły, a „wolność” znajduje się na dole rankingu typowo rosyjskich cech i wartości.

Wykres 9. Wartości typowe dla Rosjan w oczach Polaków

Jeszcze raz można zatem zauważyć, że konflikt ukraińsko-rosyjski ma kluczowe znaczenie dla sposobu, w jaki Polacy postrzegają obecnie Rosjan. Jak się wydaje, sympatie większości polskiego społeczeństwa kierują się w stronę Ukrainy, Rosję postrzega się jako agresora, winnego międzynarodowego napięcia i źródło potencjalnego zagrożenia także polskiego bezpieczeństwa. W konsekwencji poparcia, jakiego udzielają swoim władzom Rosjanie, także ich samych postrzega się obecnie jako znacznie bardziej wrogich niż jeszcze przed dwoma laty, a zauważalna do tej pory tendencja do rozgraniczania stosunku do Rosji i Rosjan wyraźnie słab-

nie. Stosunek Polaków do Rosjan jest obecnie bardziej krytyczny, co znajduje wyraz w tym, że rzadziej przypisujemy im pozytywne cechy (przy zachowaniu ich rankingu z 2012 roku), częściej postrzegamy ich jako osoby, które wołają rządy silnej ręki i popierają imperialne dążenia, lekceważąc wolność własną i stanowiąc zagrożenie dla wolności cudzej. Trudno o większą rozbieżność z tym, w jaki sposób Polacy postrzegają samych siebie, z konstytutywnym dla polskiej wspólnoty narodowej mitem walki „za wolność naszą i waszą”, z polskim autowizerunkiem ciemionych, a nie ciemionych.

2. Konflikt na Ukrainie nie wpłynął w istotny sposób na postrzeganie bardziej zasadniczych, kulturowych podobieństw pomiędzy obiema nacjami. Nadal jesteśmy dla siebie „najdalszymi spośród bliskich”

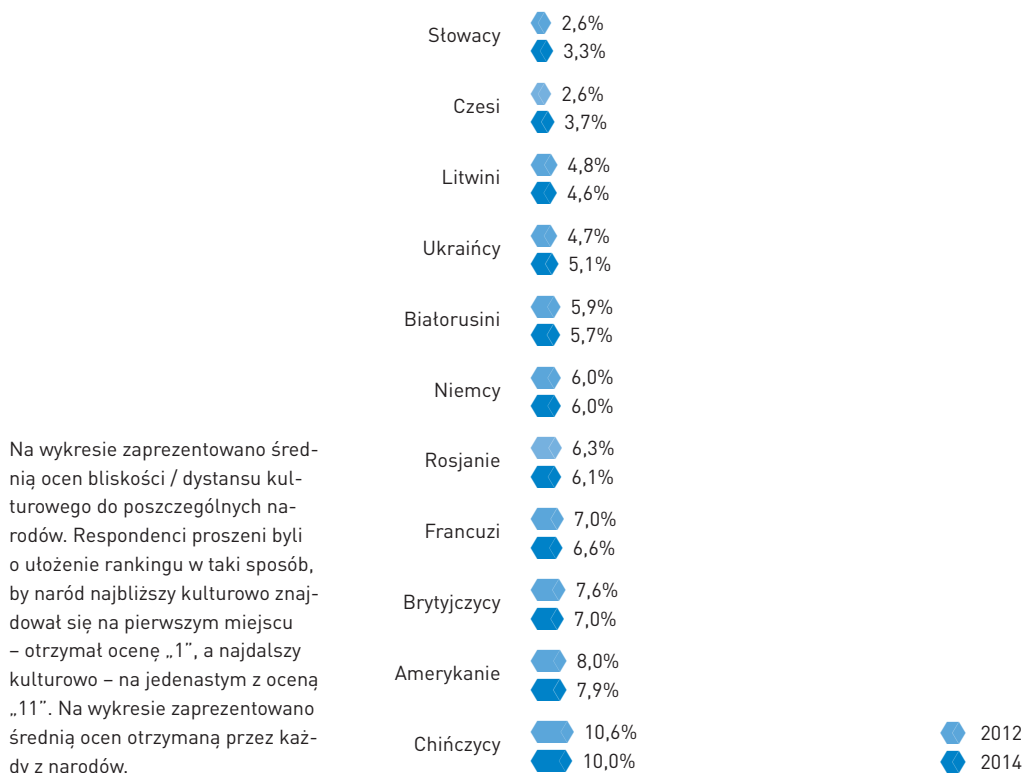
W komentarzu do wyników sondażu z 2012 roku autorzy zauważali, że zarówno Polacy, jak i Rosjanie postrzegają siebie nawzajem jako „najdalszych spośród bliskich”. Mimo pewnych zasadniczych podobieństw wynikających ze wspólnych fundamentów kultury i wieloletniego sąsiedztwa, Polacy i Rosjanie mają dość duże poczucie odrębności i inaczej rysują mapy wspólnoty kulturowej.

Konflikt na Ukrainie nie wpłynął zasadniczo na zmianę percepcji bliskości kulturowej Rosjan. Można ich określić, pod względem kultury i obyczajów, jako „najdalszych spośród bliskich” Polakom narodów. Jako najbliższych nadal postrzegamy

Czechów i Słowaków, choć warto zauważyć wyraźny spadek wskazań na te narody. Niewykluczone, że pewien wkład w tę zmianę ma stanowisko Czech i Słowacji wobec konfliktu ukraińskiego.

Warto odnotować zmianę w postrzeganiu wspólnoty kulturowej z Ukraińcami (do których dystans kulturowy nieznacznie wzrósł), co jest fenomenem trudnym do jednoznacznego wyjaśnienia. Częściej jako bliscy Polakom postrzegani są także Francuzi i Brytyjczycy. Być może – ponownie, pod wpływem zagrożenia – chcemy postrzegać się jako część zachodniego, względnie bezpiecznego i stabilnego świata.

Wykres 10. Narody pod względem bliskości kulturowej / obyczajowej w stosunku do Polaków

3. Skojarzenia Polaków z Rosją są obecnie zdominowane przez kwestie polityczne i związane z konfliktem na Ukrainie

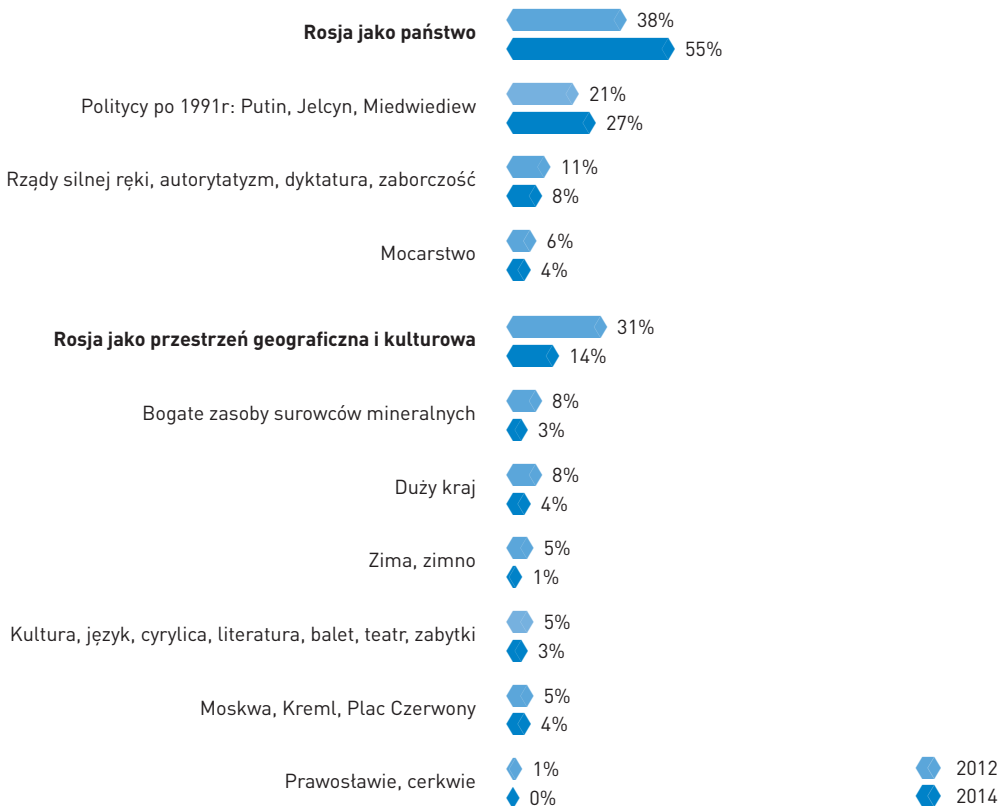
W świetle wyników sondażu sprzed 2 lat można było stwierdzić, że Polacy postrzegają Rosję przede wszystkim w kategoriach politycznych i państwowych. Rosja była odbierana jako państwo nieprzyjazne Polsce, nie budzące zaufania, rządzone autorytarnie, a jednocześnie źle zorganizowane i niesprawne, pełne kontrastów i patologii.

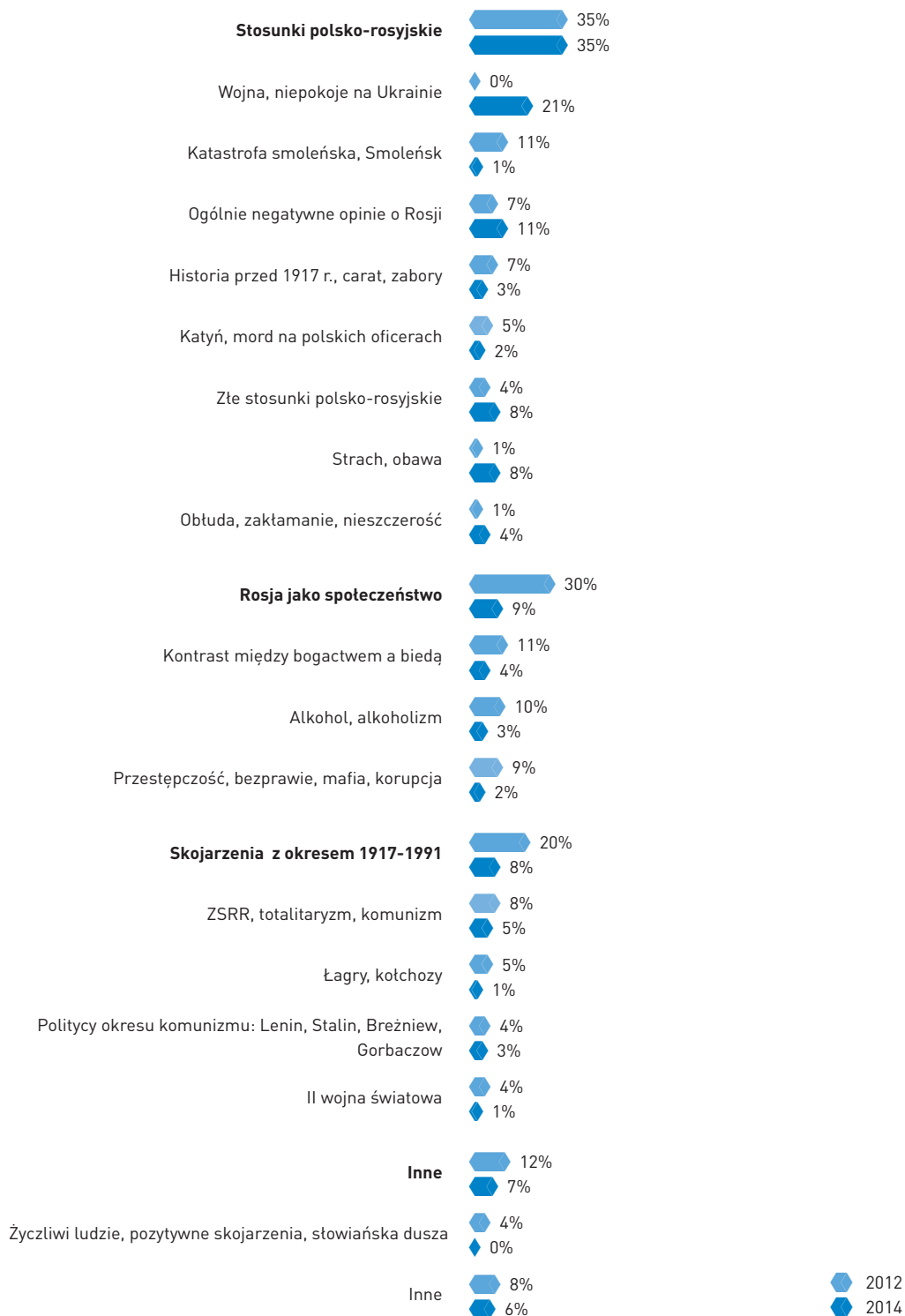
Obecnie można stwierdzić, że optyka państwo-polityczna, a także wojenna, w jeszcze większym stopniu zawtaszczyła skojarzenia przeciętnego Polaka. Pytany o asocjacje z Rosją w pierwszej kolejności wymienia on rosyjskie władze pań-

stwowe, w tym przede wszystkim nazwisko i cechy prezydenta Putina. Niewiele rzadziej wspomina o konflikcie ukraińskim i o rosyjskiej w nim roli, a także dzieli się ogólnie negatywnymi opiniami na temat Rosji oraz daje wyraz niepokojowi związanemu ze złym stanem stosunków polsko-rosyjskich oraz z zagrożeniem bezpieczeństwa Polski.

Skojarzenia odnoszące się do innych sfer – rosyjskiego społeczeństwa, kultury, wydarzeń z bliższej (katastrofa smoleńska) i dalszej (II wojna światowa, mord katyński, czasy rozbiorów Polski) historii stosunków pomiędzy oboma krajami, schodzą obecnie na dalszy plan.

Wykres 11. Spontaniczne skojarzenia Polaków z Rosją

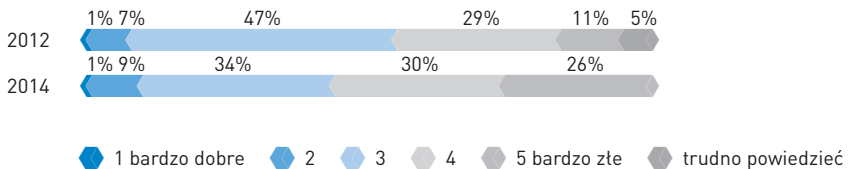
Zmalała częstotliwość skojarzeń odsyłających do Rosji jako przestrzeni geograficznej i kulturowej. Spadła także ilość odniesień do współczesnych rosyjskich problemów społecznych. Warto także zwrócić uwagę, że w 2014 roku w ogóle nie pojawiły się asocjacje odnoszące się do przyjaznego charakteru, życzliwości czy kulturowej bliskości Rosjan wobec Polaków, które w poprzednim badaniu – choć śladowo – to jednak były obecne.

Podsumowaniem powyższych rozważań na temat zmian w postrzeganiu relacji z Rosją i Rosjanami pomiędzy rokiem 2012 a 2014 jest poniższy wykres, prezentujący odpowiedzi na pytanie o ocenę stosunków polsko-rosyjskich przez Polaków. W 2012 roku ogółem 40% respondentów określało te relacje jako złe (przy

czym 11% jako bardzo złe, a 29% jako raczej złe). Oceny negatywne zdecydowanie przeważały nad pozytywnymi, a najliczniejszą grupę stanowiły osoby wybierające środkowy punkt skali (47%). W dwa lata później stosunki polsko-rosyjskie źle ocenia już 56% Polaków, z czego aż 26% opisuje je jako bardzo złe. Zmalał też odsetek osób wybierających środek skali (34%) – część osób mających w 2012 r. poglądy neutralne jest obecnie przekonana o złym charakterze tych relacji.

Można więc mówić o znaczącym pogorszeniu się ocen jakości stosunków polsko-rosyjskich, co z pewnością należy wiązać z konfliktem ukraińsko-rosyjskim, z negatywnymi zmianami w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego w rejonie Europy Wschodniej, z rolą Rosji w tych zmianach i z ich reperkusjami dla Polski i Polaków.

Wykres 12. Ocena stosunków polsko-rosyjskich przez Polaków

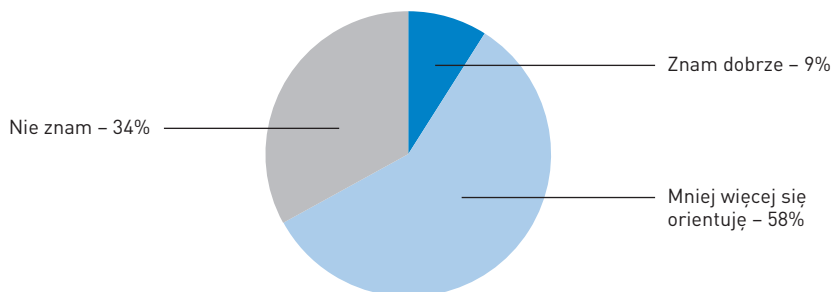
4. Widoczna jest polaryzacja opinii polskiego społeczeństwa w sprawie polityki Polski wobec konfliktu ukraińsko-rosyjskiego

Ponieważ konflikt ukraiński stanowił oczywisty kontekst podejmowanego po dwóch latach badania stosunków polsko-rosyjskich, część pytań kwestionariusza dotyczyło wydarzeń na Ukrainie i ich społecznej interpretacji.

Jedynie 9% Polaków uznaje, że dobrze orientuje się w szczegółach polskiego stanowiska wobec kryzysu ukraińskiego, dalsze 58% deklaruje, że

orientuje się w tym „mniej więcej”. To dość zaskakujący wynik w świetle doniostości bieżących wydarzeń za naszą wschodnią granicą. Co trzeci respondent twierdzi wręcz, że nie zna stanowiska rządu w tej sprawie. Wydaje się, że istnieje potrzeba podjęcia działań zmierzających do skutecznego zakomunikowania społeczeństwu kierunku myślenia i działania Polski w odniesieniu do kryzysu ukraińskiego.

Wykres 13. Czy zna Pani / Pan stanowisko Polski wobec kryzysu ukraińskiego?

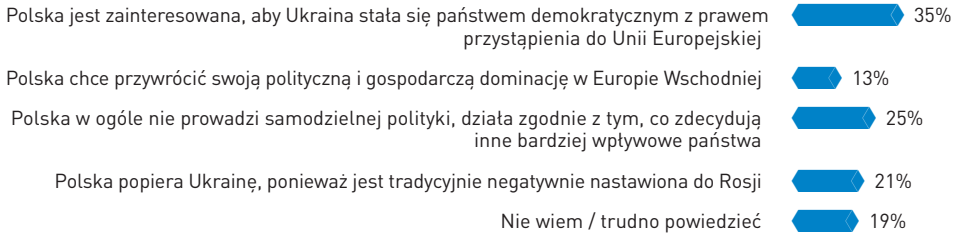

Potrzebę podjęcia takich działań uzmysławia dobitnie **Wykres 14.** ➡ s. 20, prezentujący rozkład odpowiedzi na pytanie o interpretację motywów działań polskiego rządu wobec kryzysu od momentu jego wybuchu. Zwraca uwagę, że poszczególne, alternatywne interpretacje mają duże grono zwolenników. Co trzeci badany określa główny motyw polskiego postępowania wobec Ukrainy jako promocję demokracji w tym kraju, chęć zbliżenia Ukrainy do struktur europejskich. Co piąty respondent upatruje przyczyn polskiej polityki w jej jakoby tradycyjnie negatywnym do Rosji nastawieniu. Postępowanie Polski jest więc w pierwszym rzędzie antyrosyjskie, nie zaś proukraińskie. Co czwarty respondent sądzi, że Polska w ogóle nie prowadzi samodzielnej polityki i działa zgodnie z wolą i interesem silniejszych państw. Niemalży odsetek

respondentów (13%) dopatruje się w postępowaniu polskiego rządu przede wszystkim motywacji związanych z dążeniem do politycznej i gospodarczej dominacji Polski w rejonie Europy Wschodniej.

Oczywiście, część tych motywów może współwystępować i w pewnym stopniu wyznaczać sposób postępowania rządu w sprawie konfliktu na Ukrainie. Tym niemniej, jeśli celem działań agend rządowych zajmujących się komunikacją społeczną oraz celem środków masowego przekazu miałyby być doprowadzenie do tego, by dla przeciętnego Polaka było jasne, z jakiego powodu i w jaki sposób Polska chce angażować się w stabilizację sytuacji na Ukrainie, to należałoby stwierdzić, że nie tylko cel ten nie został dotąd osiągnięty, ale i wiele jest na tym polu do zrobienia.

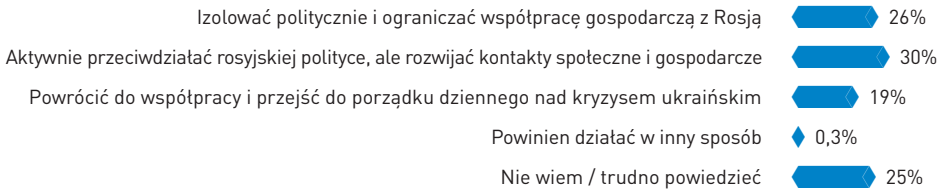
Wykres 14. Polska opinia publiczna sympatyzowała z protestami na Ukrainie i odsunięciem od władzy Wiktora Janukowycza, a polski rząd konsekwentnie popiera członkostwo Ukrainy w UE. Jakie Pani / Pana zdaniem motywy stoją za takim stanowiskiem Polaków i Polski?

Podobnie zróżnicowane są poglądy polskiego społeczeństwa na to, jak powinny postępować kraje Zachodu wobec Rosji, w świetle kryzysu ukraińskiego. Spektrum postaw rozciąga się w tym wypadku od umiarkowania (przeciwdziałanie polityce Rosji, ale bez radykalnego jej izolowania, postawa stosunkowo najczęstsza,

charakterystyczna dla 30% respondentów), poprzez konsekwentny sprzeciw połączony z izolacją Rosji i ograniczeniem współpracy z nią (26% wskazań), postawę bierną i powrót do współpracy z Rosją (19%), na postawie indyferentnej skończywszy (25% odpowiedzi).

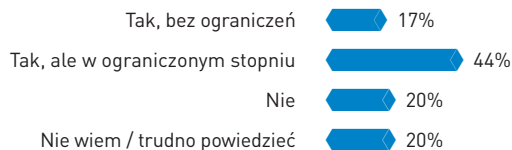
Wykres 15. Jak powinien postępować Zachód wobec Rosji w świetle kryzysu ukraińskiego?

Zdaniem większości Polaków zmiana w stosunkach polsko-rosyjskich w świetle konfliktu na Ukrainie powinna dotyczyć także sfery kulturalnej. Jedynie 17% respondentów twierdzi, że ta sfera powinna być wyłączone z bieżącej polity-

ki. Najlicniejsza grupa opowiada się za kontynuowaniem współpracy kulturalnej, ale w ograniczonym stopniu. Co piąty Polak jest zdania, że współpraca kulturalna z Rosją powinna zostać zamrożona.

Wykres 16. Czy Polska powinna rozwijać współpracę kulturalną i społeczną z Rosją mimo istniejących różnic politycznych? Jeśli tak, to w jakim stopniu?

W świetle zaprezentowanych powyżej wyników można więc powiedzieć, że polska opinia publiczna jest stosunkowo spolaryzowana względem tego, w jaki sposób powinny postępować polskie władze wobec kryzysu na Ukrainie. Polskie stanowisko wielu osobom nie jest dostatecznie dobrze znane, różnorodność interpreta-

cji motywów polskiej polityki wskazuje na pewne problemy w komunikacji społecznej, zaś cele, które zdaniem respondentów powinny przyświecać rządowi – niezwykle zróżnicowane. Także opinie na temat tego, czy współpraca kulturalna winna rozwijać się niezależnie od bieżącej polityki, nie są jednorodne.

Rosjanie na temat Polski i Polaków oraz stosunków rosyjsko-polskich

Raport z badania opinii publicznej w Rosji
przeprowadzonego na zlecenie
Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia

Informacje o badaniu

Cele i zadania

- Z badać dynamikę zmian rosyjskiej opinii publicznej na temat Polski i Polaków.

Zadania

- Ukazać zmiany w społeczny odbiorze stosunków rosyjsko-polskich na poziomie państwowym oraz na poziomie relacji między narodami (spoteczeństwami),
- Ukazać zmiany obrazu Polski w Rosji,
- Ustalić obecność stereotypów społecznych w stosunku do obu krajów i ich ludności,
- Określić zmiany w postrzeganiu bliskości/dystansu kulturowego między dwoma narodami,
- Określić odbiór społeczny bieżących wydarzeń, związanych ze stosunkami rosyjsko-polskimi.

Metoda badawcza: monitoring badawczy

- Prowadzony co roku przegląd nastrojów społecznych pozwala nie tylko określić stan stosunków rosyjsko-polskich, lecz także śledzić trajektorię ich rozwoju. Sondaże przeprowadzane w ramach monitoringu to źródło wiarygodnych informacji na temat skuteczności polityki rządów.
- Badanie sondażowe przeprowadzono na ogólnorosyjskiej próbie reprezentatywnej: 1600 respondentów w 132 miejscowościach w 46 obwodach, krajach i republikach Rosji. Błąd statystyczny nie przekracza 3,5%.
- Badanie przeprowadzono w grudniu 2014 roku.

Komentarz do wyników

Walerij Fiodorow

Dramatyczne wydarzenia roku 2014 na Ukrainie stworzyły całkowicie nowy kontekst stosunków rosyjsko-polskich. Dwa kraje znalazły się po przeciwnych stronach barykady. Na pierwszy plan we wzajemnych relacjach wysunęły się już wcześniej licznie występujące przykłady niezadowolenia, krytyki, oskarżeń i konfrontacji, stowem, sity wzajemnego odpychania, podczas gdy sity przyciągania wyraźnie osłabły i nic nie wskazuje, by miało się to zmienić. Konflikt w sprawie Ukrainy między Rosją i Zachodem, za którego ważną część Polska się uważa, przyćmił i pozbawił wartości podjęte przez przywódców obu państw w latach 2011–2013 próby zbliżenia.

Polityczne ochłodzenie nie mogło pozostać bez wpływu na opinię publiczną w Rosji i Polsce. Dzięki badaniom przeprowadzonym w grudniu 2014 r. przez WCIOM i naszych polskich kolegów mamy szansę na dość dokładne określenie kierunku i skali tych zmian. Kierunek jest negatywny, a zmiany wahają się od niewielkich (w odniesieniu do podstawowych cech kulturowych) po istotne (gdy mowa o szybko zmieniającej się koniunkturze politycznej).

W pierwszej kolejności ucierpiał wizerunek polskich władz; spośród dziesięciu przedstawionych respondentom państw Polska znalazła się w pierwszej trójce, ich zdaniem, najmniej przyjaźnie nastawionych do Rosji, ustępując jedynie Ukrainie i Stanom Zjednoczonym. Odsetek Rosjan uważających stosunek polskich władz do Rosji za przychylny zmniejszył się o połowę (z 40 do 20%). Jednocześnie pogorszył się spójny odbiór Stanów Zjednoczonych, Ukrainy, Niemiec i Francji, natomiast znacznie polepszył się wizerunek Chin i Białorusi.

Co drugi przebadany Rosjanin deklaruje, że zna polskie stanowisko w sprawie kryzysu ukraiń-

skiego. Nieprzypadkowo ocena stosunków rosyjsko-polskich w latach 2012–2014 tak znacznie się pogorszyła: odsetek osób uważających je za złe wzrósł z 12 do 26%, a tych oceniających je dobrze spadł z 25 do 10%. Nieustępliwość Warszawy wobec Moskwy można, naszym zdaniem, wyjaśnić dwojako: a) zależnością Polski od ogólnej polityki Unii Europejskiej (czyli niesamodzielnością i brakiem podmiotowości Polski posiadającej status małego znaczącego satelity państw zachodnioeuropejskich) i b) zakorzenionym w Polsce negatywnym stanowiskiem wobec Rosji, wptywającym na wszelkie działania państwa w stosunku do nas, w tym związane z kryzysem ukraińskim. Głoszone publicznie przez polską stronę uzasadnienie swoich działań (szacunek do prawa międzynarodowego, potrzeba „ukarania agresora” i zachowania integralności terytorialnej Ukrainy, wsparcie dla procesu ukraińskich reform) budzi nieufność, względna większość rosyjskich respondentów skłania się do opinii, że Rosja powinna po prostu ignorować stanowisko Polski w procesie kształtowania i prowadzenia polityki na Ukrainie.

Obraz Polaków jako narodu na tle politycznych kataklizmów 2014 r. ucierpiał w mniejszym stopniu: odsetek Rosjan uznających Polaków za nieprzyjaźnie do nas nastawionych pozostał niemal na tym samym poziomie (43% w porównaniu do 40%), udział tych mających przeciwne zdanie zmniejszył się, ale też niedużo (z 49 do 41%). Nie zmieniła się ocena dystansu kulturowego między Polakami i Rosjanami i wyniosła 5,5 w jedynastopunktowej skali, czyli ani dużo ani mało, dokładnie pośrodku między państwami kulturowo i mentalnie bliskimi i odległymi od Rosji. Tym samym została potwierdzona opinia Łukasza Mazurkiewicza sprzed dwóch lat o obu narodach jako „najdalszych spośród bliskich”.

Należy zauważyć, że mimo przeciwstawnych stanowisk Moskwy i Warszawy w kwestii ukraińskiej, w opinii Rosjan dystans kulturowy dzielący ich od Polaków nie powiększył się, jak to miało miejsce w odniesieniu do Ukraińców (wzrost o 1 punkt w ciągu dwóch lat), Anglików (wzrost o 0,5 punktu) i Amerykanów (wzrost o 0,3 punktu).

Obraz Polaków jako narodu w oczach Rosjan również zmienił się tylko nieznacznie: rzadziej były wymieniane takie przypisywane im cechy, jak religijność, honor, szacunek do prawa i władzy. Jednocześnie nie zmniejszyła się kulturowa i mentalna luka między Polakami i Rosjanami. Pojawiły się bowiem głębokie różnice pod względem trzech najważniejszych przypisywanych sobie przez oba narody cech, w przypadku Rosjan są to cierpliwość, przywiązanie do rodziny i poczucie humoru.

Współczesne realia polskiej kultury i życia społecznego nie stały się niestety w ciągu minionych dwóch lat ani lepiej znane ani bliższe większości Rosjan. W dalszym ciągu sposób postrzegania Polski przez Rosjan ma trzy źródła: historyczne (związane bezpośrednio z okresem socjalizmu, gdy Polska znajdowała się w sowieckim obozie), konsumenckie (na podstawie towarów importowanych z Polski) i polityczne (informacji na temat polityki Warszawa wobec Moskwy).

Turystyka, literatura, kino, kontakty intelektualistów właściwie nie występują jako istotne źródła informacji kształtujące poglądy rosyjskiej opinii publicznej na temat Polski. Odsetek respondentów, którzy nigdy nie odwiedzili Polski, nie zmienił się od 2012 r. i wyniósł 92%. W tym przypadku połowa zapytanych osób w ogóle nie wyraziła chęci podróży do Polski, a 7% odpowiedziało, że nie miałyby nic przeciwko wizycie, gdyby nie napięte stosunki między państwami.

Zachodzące w rosyjskiej opinii publicznej zmiany można ogólnie określić mianem „zwrotu eurazjatyckiego” charakteryzującego się spadkiem sympatii do państw Zachodu i wzrostem do partnerów Rosji z Unii Eurazjatyckiej oraz do Chin jako możliwej (i bardziej atrakcyjnej) alternatywy wobec Zachodu. Polska jest częścią tego trendu i nie jest postrzegana jako oddzielny od Zachodu podmiot – w odróżnieniu od tych państw Unii Europejskiej, które nadal cieszą się przychylnością Rosjan z powodu szczególnego, bliższego Rosji stanowiska (Węgry, Grecja, Cypr).

Pozostaje tylko żywić nadzieję, że siły wzajemnego odpychania w stosunkach rosyjsko-polskich wytracą swój impet zanim negatywne oceny polityczne przeistoczą się w zasadnicze kulturowe preferencje. To na długo zatrułoby wzajemne relacje i zablokowało szanse na ich jakiegokolwiek ocieplenie, jeśli nie w bliskiej, to przynajmniej w dalszej perspektywie.

Najważniejsze ustalenia

W świetle obecnej napiętej sytuacji międzynarodowej między Rosją a Polską doszło do wyraźnego ochłodzenia stosunków, które z kolei wpłynęło na opinię publiczną. Przeprowadzony w grudniu 2014 roku sondaż ujawnił wiele wartych odnotowania tendencji w postrzeganiu Polski, Polaków oraz polskiego stanowiska wobec bieżących wydarzeń politycznych przez mieszkańców Rosji.

1. Wiele wskaźników świadczy o zmianie postaw Rosjan wobec Polski: ocena relacji między państwowych pogorszyła się, jak również zmieniła się percepcja stanowiska władz i ludności Polski wobec Rosji. O ile w 2012 roku Rosjanie dostrzegali raczej przychylny stosunek Polaków do Rosji i bardziej krytyczną postawę polskich władz państwowych, obecnie właściwie zatarty się różnic, jeśli chodzi o oceny relacji między państwowymi i międzyludzkimi.

2. Innym istotnym czynnikiem jest fakt, że bez względu na to, czy respondenci posiadają krewnych i/lub znajomych w Polsce czy też nie – ich oceny relacji między państwami są zbieżne.

3. Pogorszył się stosunek nie tylko do Polski, a raczej nie tyle do niej, ile, przede wszystkim, do USA, Ukrainy (krajów, które, według Rosjan, najaktywniej uczestniczą w ukraińskim kryzysie) i do krajów zachodnioeuropejskich (Niemiec, Francji). Na tym tle znacząco wzrosło poparcie dla Chin i Białorusi, ocenianych na podstawie wielu kryteriów (poparcie zarówno stanowiska władz tych krajów, jak i zwykłych obywateli).

4. Z punktu widzenia dominujących obrazów kulturowych wizerunek Polaków również uległ zmianie: dużo rzadziej wymieniana jest religijność jako cecha charakterystyczna tego narodu. Takie cechy szczególne charakteru narodowego, jak duma, poszanowanie prawa i szacunek dla władzy również rzadziej są przypisywane Polakom. Także w tym kontekście zauważalna jest rozbież-

ność między dwoma narodami w odniesieniu do rdzennych społeczno-kulturowych wartości narodu rosyjskiego (w opinii Rosjan): odmiennosc Polaków jest najbardziej widoczna, jeśli chodzi o trzy ważne dla Rosjan wartości: tolerancję, wartości rodzinne i poczucie humoru.

5. Analiza ciągu skojarzeń z Polską pozwala wnioskować o aktualności problemu wprowadzenia przez Rosję sankcji żywnościowych i rosnącej nieprzychylności wobec kraju i jego mieszkańców. Skojarzenia Polski z produktami spożywczymi, odzieżą i kosmetykami wysunęły się na plan pierwszy (12% respondentów wymieniło różne kategorie towarów). Pojawiły się również asocjacje negatywne (podłość, obtuda, agresywność, wrogość), które w 2012 roku właściwie nie były wymieniane.

6. Ankietowani wskazują na kulturową bliskość mieszkańców Rosji i narodów wschodniosłowiańskich (Białorusinów i Ukraińców), chociaż ich pozycja została nieco zachwiana w porównaniu do 2012 roku. Wśród narodów europejskich jako najbliższych Rosji uznano Słowian zachodnich – Słowaków, Czechów oraz Polaków. Jednocześnie, miejsce Polaków zmieniono się nieznacznie, jeśli chodzi o kulturową bliskość do narodu rosyjskiego, co świadczy o braku bezpośredniego i szybkiego wpływu ocen politycznych na poczucie bliskości kulturowej. Potwierdzają to również wskaźniki dotyczące krajów zachodnioeuropejskich.

7. Analiza wykazała, że odsetek tych, którzy nigdy nie byli w Polsce – 92% respondentów – nie zmienił się od 2012 roku. Jednocześnie, połowa ankietowanych w ogóle nie zamierza odwiedzić tego kraju. Jedyne 7% przyznało się, że chętnie by tam pojechało, gdyby nie napięte stosunki między państwami. Niewielki odsetek odwiedzających jest reprezentowany głównie przez turystów.

8. Wyniki ogólnorosyjskiego sondażu wykazują, że połowa respondentów jest świadoma stanowiska Polski w kwestii kryzysu ukraińskiego i tłumaczy wsparcie społeczeństwa polskiego i jego przywódców dla protestów na Ukrainie oraz integracji tego państwa z UE tym, że Polsce brakuje własnego stanowiska i że znajduje się ona pod wpływem potężniejszych mocarstw (34%). Kolejna jedna czwarta respondentów uważa,

że jest to związane z negatywnym stosunkiem Polski wobec Rosji. Dlatego względna większość ankietowanych jest skłonna sądzić, że Rosja powinna ignorować stanowisko Polski w rozwiązaniu kryzysu ukraińskiego.

9. Zdaniem respondentów, kraje zachodnie powinny rozwijać współpracę z Rosją, mimo różnic zdań w kwestii ukraińskiej.

Wyniki badania

1. Ocena stosunków rosyjsko-polskich

Analiza dynamiki zmian przekonań rosyjskiej opinii publicznej na temat stosunku władz różnych krajów do Rosji wykazała ogólną tendencję negatywną. Najbardziej nieprzychylny stosunek wskazano w odniesieniu do takich krajów, jak USA, Ukraina i Polska. Najbardziej znaczące tendencje negatywne zaobserwowano w odniesieniu do takich państw, jak Francja (prawie dwukrotnie więcej ocen negatywnych), Niemcy i Ukraina (prawie trzykrotnie więcej).

Rozpatrując relacje polsko-rosyjskie, warto zauważyć, że w 2012 roku 40% respondentów stosunek władz Polski do Rosji oceniali jako życzliwy, w 2014 roku takie zdanie podzielało dwa razy mniej respondentów – jedynie 20% ankietowanych. Jednocześnie, dwa lata wcześniej, 47% respondentów oceniali ten stosunek jako nieprzychylny, obecnie odsetek ten wynosi 67%. Jeśli chodzi o USA i Ukrainę, ocena nastawienia władz tych krajów do Rosji jest znacznie bardziej negatywna (spadek o jedną trzecią w odniesieniu do USA oraz prawie dwukrotne pogorszenie oceny w odniesieniu do Ukrainy). Znacząco wzrosła liczba negatywnych ocen stosunku Niemiec do Rosji (z 21% do 59%).

Jeśli chodzi o tendencje pozytywne, zdaniem respondentów, poprawiło się nastawienie władz Chin do Rosji (przychylnym nazwało je 66% respondentów w 2012 roku wobec 81% respondentów w 2014 roku). Poprawie uległa także ocena stosunków z Białorusią (w 2012 roku 71% respondentów określiło nastawienie władz kraju do Rosji jako życzliwe, w chwili obecnej odsetek ten wynosi 78%).

Dane sondażowe wykazały, że w ciągu dwóch lat pogorszyła się opinia Rosjan na temat stosunku mieszkańców różnych państw do Rosji, jednak

nie na tyle mocno, jak w przypadku oceny nastawienia władz państwowych. W opinii respondentów, jedyny kraj, którego mieszkańcy zaczęli traktować Rosję dużo bardziej nieprzychylnie, to Ukraina.

W 2012 roku 28% respondentów uważało stosunek Ukraińców do Rosji za nieprzyjazny, w 2014 roku odsetek ten wyniósł 53%.

Zdaniem respondentów, najbardziej negatywne nastawienie do Rosji cechuje mieszkańców Stanów Zjednoczonych (58% w 2014 roku i 48% w 2012 roku), Ukrainy i Litwy (po 48%) oraz Polski (43%). Jednocześnie warto odnotować, że ocena postaw Polaków wobec Rosji wśród respondentów właściwie się nie zmieniła od 2012 roku (40% Rosjan uważało, że są one negatywne).

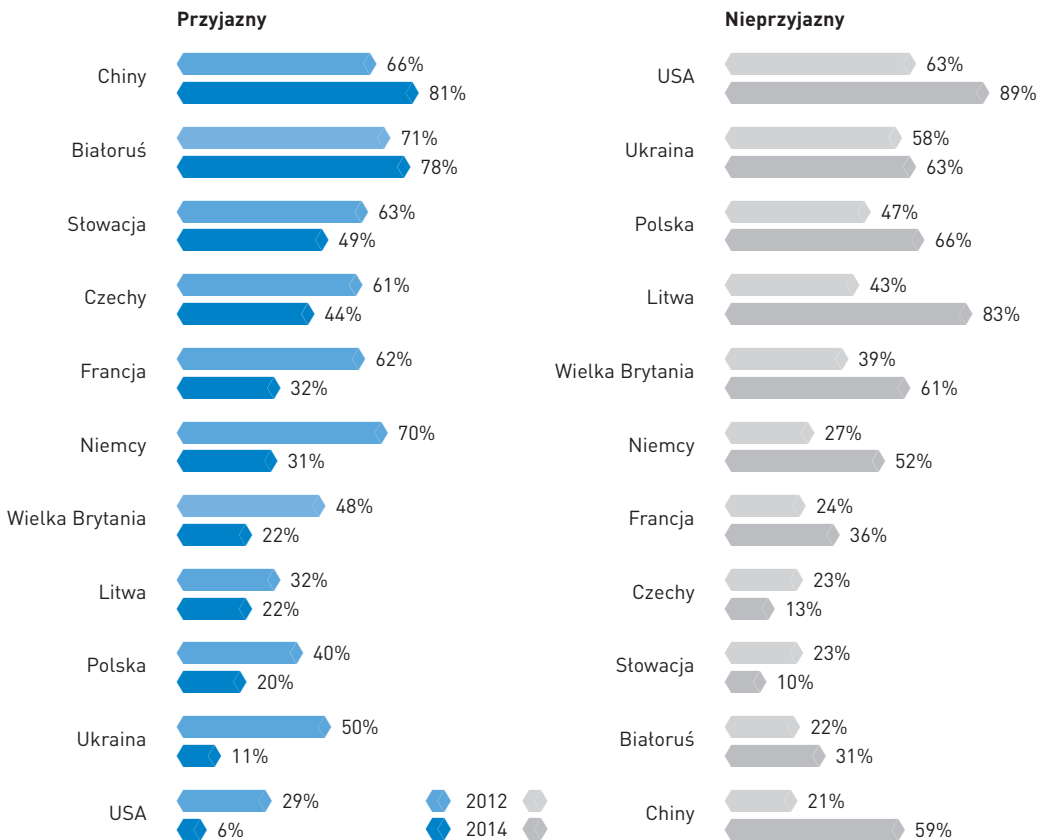
Chiny zajmują pierwsze miejsce wśród krajów, których ludność traktuje Rosję w sposób przychylny (zdaniem 78% respondentów, mieszkańcy Chin mają wobec niej przyjazne zamiary). Na drugim miejscu są Białorusini (77%), na trzecim – Słowacy (61%).

Rozpatrując dynamikę ocen postaw wobec Rosji w różnych wymiarach (administracyjnym i interpersonalnym), warto zwrócić uwagę na ważny aspekt: o ile do chwili obecnej mogliśmy obserwować różniące się stanowiska (oceny na poziomie relacji międzyludzkich były w większym stopniu pozytywne, podczas gdy na poziomie między państwowym – bardziej negatywne), obecnie zaczęły się one do siebie zbliżać. Jest to związane z tym, że rzeczywistość polityczna staje się dla mieszkańców graniczących ze sobą krajów codzienną rzeczywistością, zaktócającą i zmieniającą zwykły tok spraw.

Ogólnie, zdaniem respondentów, relacje między Rosją a Polską uległy ochłodzeniu: o ile w 2012 roku jedynie 14% respondentów uważało je za niedobre, o tyle w chwili obecnej negatywne oceny są dużo częstsze – 38%. Jedynie 12% respondentów (29% w 2012 roku) ocenia relacje między krajami jako dobre. W punktach oceny kształtują się następująco: obecnie rela-

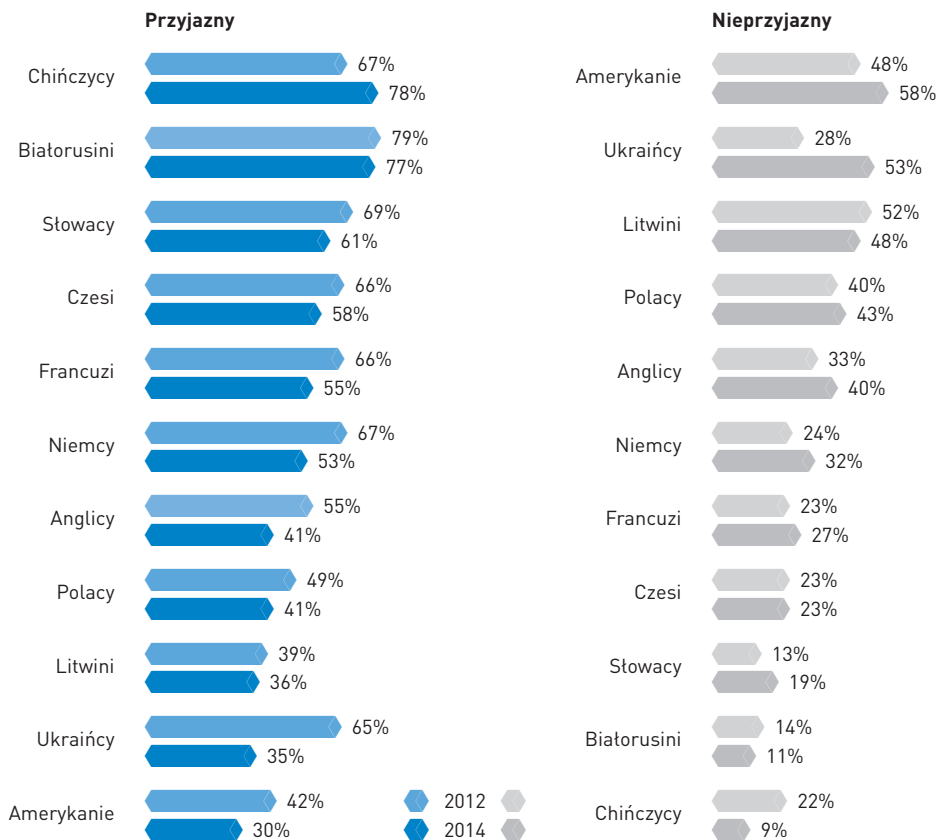
cje są oceniane na 2,6 punktu w skali pięciopunktowej. W 2012 roku średnio oceny wynosiły w przybliżeniu 3,2 punktu. Tak znaczące zmiany związane są przede wszystkim z bieżącym politycznym napięciem między krajami zachodnimi a Rosją związanym ze stanowiskiem tej ostatniej w kwestii ukraińskiej.

Wykres 17. Państwa pod względem stosunku do państwa rosyjskiego

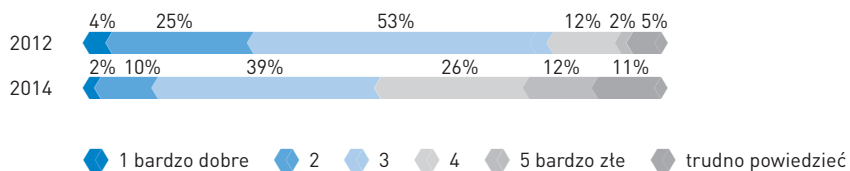
Wersja odpowiedzi „trudno powiedzieć” nie jest przedstawiona na tym wykresie.

Wykres 18. Narody pod względem stosunku do Rosjan

Wersja odpowiedzi „trudno powiedzieć” nie jest przedstawiona na tym wykresie.

Wykres 19. Ocena stosunków rosyjsko-polskich przez Rosjan

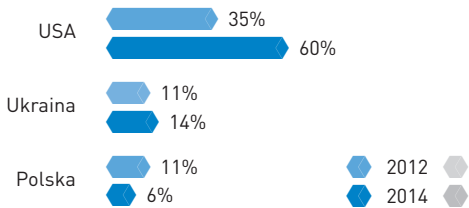

Zdaniem respondentów, stwierdzenie „ten kraj jest nieprzychylny Rosji” najbardziej pasuje do USA (w ciągu dwóch lat odsetek osób zgadzających się z tym stwierdzeniem wzrósł z 35% do 60%), Ukrainy (14% – liczba pozostała właściwie bez zmian), Polski (respondenci uważa-

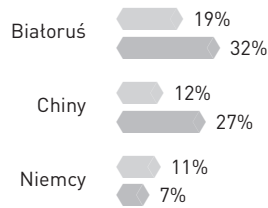
ją tak rzadziej – spadek z 11% do 6% w 2014 roku). W najmniejszym stopniu można to powiedzieć o Białorusi (32% respondentów uważa, że stwierdzenie to pasuje do tego kraju), Chinach (27%) oraz Niemczech (7%).

Wykres 20. Kraj ten ma wobec Rosji nieprzyjazne zamiary

Najbardziej pasuje do...

Najmniej pasuje do...

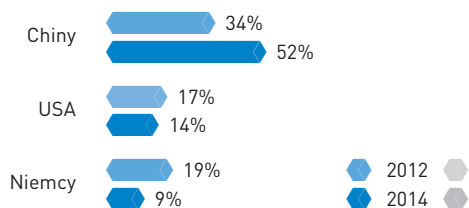

Warto zauważyć, że w odpowiedzi na pytanie, do jakiego kraju pasuje określenie „jego rola w świecie rośnie”, respondenci wymieniają Chiny (52%), USA (12%) oraz Niemcy (9%).

Znacznie częściej, w porównaniu do 2012 roku, wśród krajów, o których nie można tak powiedzieć (wzrost z 19% w 2012 roku do 41% w 2014 roku), jest wymieniana Ukraina.

Wykres 21. Znaczenie tego kraju w świecie wzrasta

Najbardziej pasuje do...

Najmniej pasuje do...

2. Dominujące obrazy kulturowe Polaków i Rosjan

Zdaniem Rosjan, w społeczno-kulturowym obrazie Polaków dominują takie cechy charakteru jak przedsiębiorczość (23%), szacunek dla tradycji (20%) oraz indywidualizm (18%). Jeśli porównamy wyniki z sondażem przeprowadzonym w 2012 roku, zmieniła się pozycja cechy charakterystycznej „religijność” przypisywanej mieszkańcom Polski: dwa lata wcześniej ta cecha kulturowa była drugą najczęściej wymienianą przez rosyjskich respondentów (24%). W chwili obecnej jedynie 13% respondentów wymienia tę cechę.

Jednocześnie wśród kluczowych cech kulturowych Rosjan respondenci wymieniają tolerancję – 36% (w związku z wielonarodowym charakterem społeczeństwa rosyjskiego), wartości rodzinne (29%), uważane za jedną z konstytutywnych rosyjskich wartości, oraz poczucie humoru (27%) stanowiące reakcją obronną na rzeczywistość. Cechy te są niezmiennie wymieniane przez respondentów jako najlepiej odzwierciedlające rosyjski charakter. To właśnie one, zdaniem ankietowanych, najlepiej ilustrują różnice między kulturą polską a rosyjską (odmienność Rosjan i Polaków zaznacza się najwyraźniej w odniesieniu do tych cech).

Wśród cech najbardziej zbliżających do siebie Polaków i Rosjan można wymienić szacunek dla tradycji (odpowiednio 20% i 23%), porządku (14% i 11%), poszanowanie prawa (5% i 4%) oraz szacunek dla władzy (6% i 5%). Zdaniem respondentów, różnice między kulturami najwyraźniej zarysowują się, jeśli chodzi o takie cechy charakteru, jak tolerancja, typowa dla mieszkańców Polski jedynie w 9%. Odpowiadając na pytanie o kulturową bliskość narodów, Rosjanie stwierdzają, że najbliższe im są takie narody wschodniostowiańskie, jak Białorusini i Ukraińcy. Mimo że w ciągu dwóch lat przekonania te nieco osłabły, nadal narody te stanowią „jądro” bliskości kulturowej. W skali bliskości Ukraińcy otrzymali 3,66 punktu [2,34 punktu w 2012 roku], podczas gdy Białorusini – 2,62 punktu [2,29 punktu w 2012 roku].

Warto podkreślić, że wśród narodów europejskich, zachodniostowiańskie narody – Słowacy (4,54), Czesi (5,33) oraz Polacy (5,54) – są postrzegane jako najbliższe Rosji. Zwraca uwagę to, że pozycja Polaków, jeśli chodzi o bliskość kulturową wobec Rosjan, właściwie się nie zmieniła, co świadczy o tym, że z punktu widzenia społeczeństwa poczucie kulturowej bliskości narodów europejskich nie podlega negatywnemu wpływowi politycznemu. Potwierdzają to również wyniki dotyczące krajów zachodnioeuropejskich.

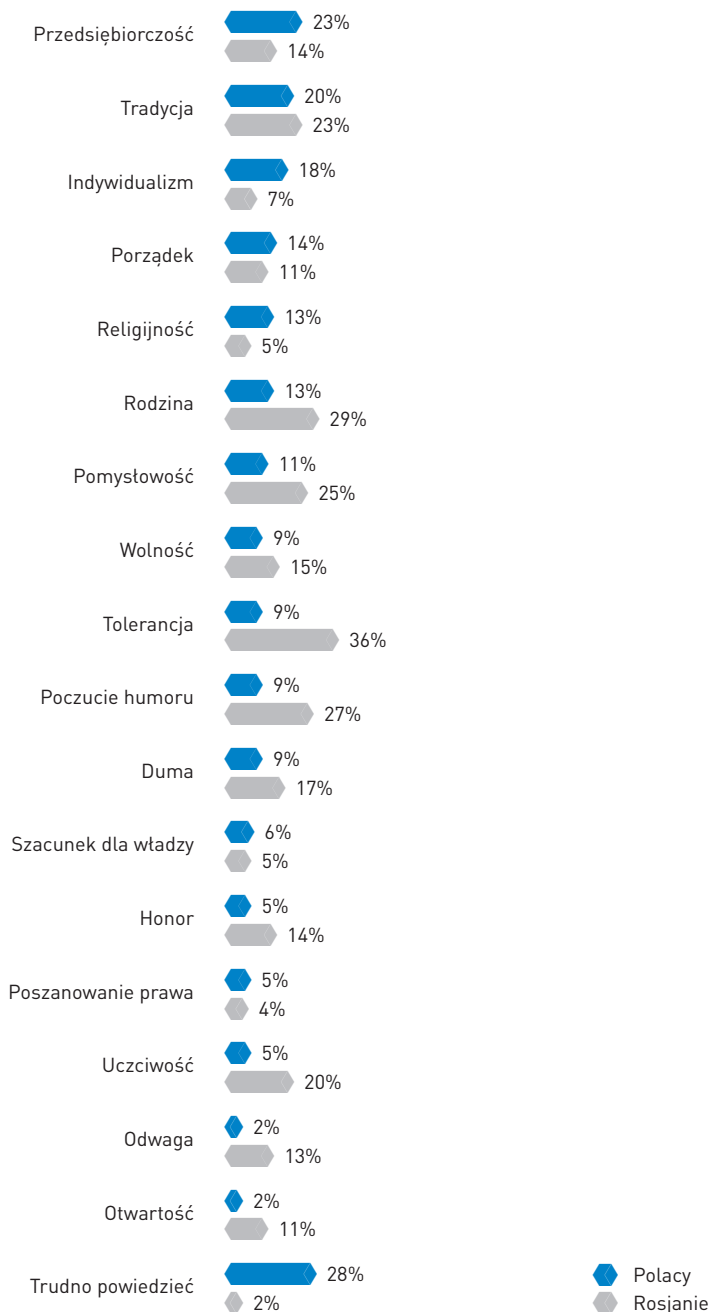
Za najbliższą wśród kultur zachodnioeuropejskich Rosjanie uważają kulturę niemiecką (6,85 punktu). Jednocześnie poprawia się pozycja innych kultur Europy Zachodniej: w 2014 roku Francuzi znaleźli się kulturowo nieco bliżej Rosjan, podczas gdy Anglicy przestali być jednym z najodleglejszych narodów.

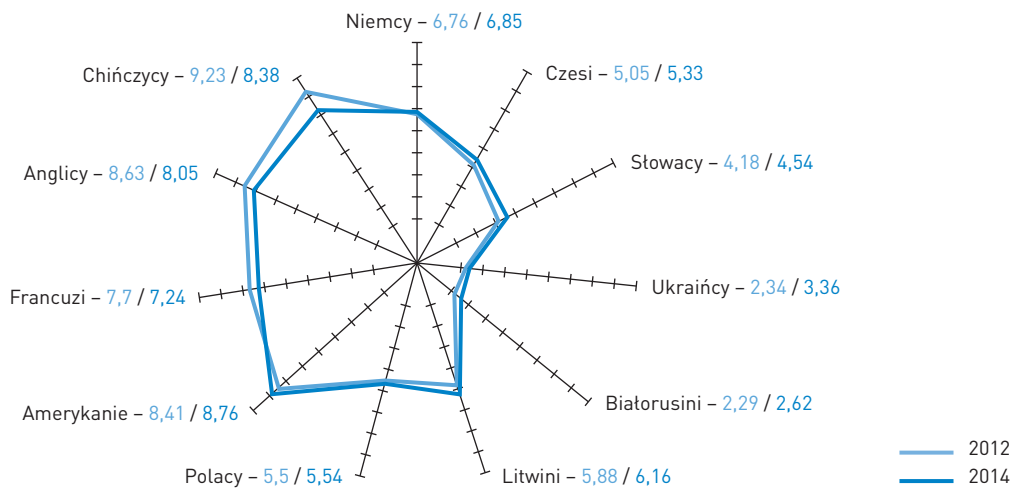
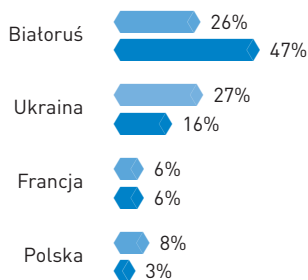
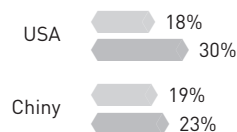
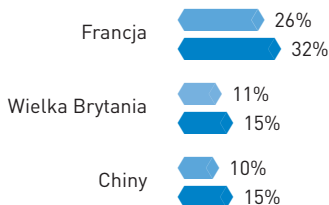
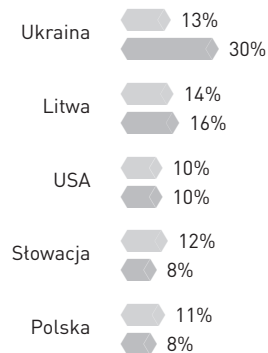
Zdaniem Rosjan, Amerykanie i Chińczycy pozostają najodleglejszymi narodami w sensie kulturowym. Chiny (8,38 punktu) trochę się przybliżyły w ciągu ostatnich dwóch lat, podczas gdy Stany Zjednoczone trochę się oddaliły w skali bliskości kulturowej (8,76 punktu).

Zdaniem respondentów, wspólną przestrzeń kulturową dzielą z Rosją mieszkańcy, przede wszystkim, Białorusi (47% w 2014 roku wobec 26% w 2012 roku), Ukrainy (16% w 2014 roku wobec 27% w 2012 roku), Polski (3% wobec 8%, odpowiednio) oraz Francji (po 6%). Takie kraje, jak USA (30% w 2014 roku wobec 18% w 2012 roku) i Chiny (mimo zbliżenia pozycji, 23% w 2014 roku) są uważane za kulturowo najbardziej odległe.

Jeśli chodzi o uznanie dokonań kultury poszczególnych krajów, respondenci są zgodni, że można je wyrazić wobec Francji (32%), Anglii (15%) oraz Chin (15%). Te kraje zaczęto wymieniać częściej. Obniżyła się wartość kapitału kulturowego Ukrainy (prawie trzykrotnie). Polska częściej jest wymieniana wśród krajów, którym nie jest przypisywany solidny dorobek kulturowy.

Wykres 22. Wartości typowe dla Rosjan i Polaków

Wykres 23. Narody pod względem bliskości kulturowej / obyczajowej w stosunku do Rosjan**Wykres 24. Ten kraj należy do tego samego kręgu kulturowego, co Rosja****Najbardziej pasuje do...****Najmniej pasuje do...****Wykres 25. Kraj ten ma wiele osiągnięć w dziedzinie kultury****Najbardziej pasuje do...****Najmniej pasuje do...**

3. Wyobrażenia Rosjan na temat Polski

Ciąg skojarzeń, jakie Polska budzi u Rosjan, uległ pewnym zmianom na przestrzeni ostatnich dwóch lat: na pierwszy plan wysunęły się skojarzenia rynkowe, związane z przedmiotami handlu między krajami: artykułami spożywczymi, kosmetykami, ubraniami (12% wobec 5% w 2012 roku). Warto odnotować, że w sondażu z 2014 roku w swoich odpowiedziach respondenci stosunkowo często wymieniali takie produkty, jak jabłka czy kiełbasę. W 2012 roku takich skojarzeń było znacznie mniej.

Jest to w pierwszej kolejności związane z bieżącą sytuacją ekonomiczną, z ograniczeniem wymiany towarowej między Rosją a Polską w wyniku nałożenia sankcji. Wciąż odnotowujemy stosunkowo wiele skojarzeń z położeniem geograficznym Polski (Europa – 3%, sąsiadujący i graniczący z nami kraj – 3%, państwo – 3%).

W ciągu skojarzeń z Polską znacznie częściej zaczęły pobrzmiwać negatywne określenia, takie jak agresywność, wrogość, niechęć – 3%, a także podłość, hipokryzja, sprzedajność – 2%. Świadczy to o zmianie politycznego tła, związanego z pogorszeniem dialogu między Rosją a Polską.

Wyobrażenia Rosjan o tym, jak żyją ludzie w Polsce, nieznacznie się zmieniły: 5% respon-

dentów uważa, że określenie „ludzie tam żyją dobrze” nie pasuje do tego kraju (w 2012 roku tak myślało 9% respondentów). Zdaniem ankietowanych, w większym stopniu można to powiedzieć na temat Niemiec, Wielkiej Brytanii i USA. Wręcz przeciwnie, takie określenie raczej nie dotyczy Ukrainy i Chin.

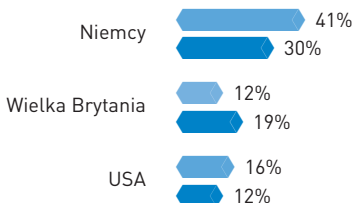
Opinię, że „mieszkańcy kraju działają z wielkim rozmachem i fantazją”, respondenci wypowiadają głównie w stosunku do Chin (31%), Francji (17%) oraz USA (16%). Polska plasuje się na czwartym miejscu na liście krajów, których to stwierdzenie nie dotyczy (8%).

Stwierdzenie „jest to kraj kontrastów – ubóstwo zwykłych ludzi sąsiaduje z wystawnym życiem bogatych” uznawane jest przez respondentów za prawdziwe głównie w przypadku USA (41%), Ukrainy (13%) oraz Wielkiej Brytanii. Zdaniem Rosjan, w najmniejszym stopniu charakteryzuje ono Białoruś (18%), Chiny (16%), Niemcy (16%) i Polskę (5%).

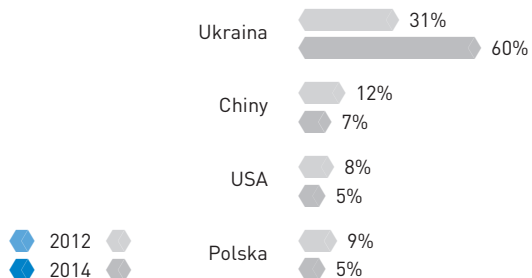
Warto odnotować, że respondenci skłonni byli powiedzieć na temat Ukrainy, USA i Polski, że „w tym kraju społeczeństwo boryka się z przestępczością, pijaństwem, korupcją”. I, odwrotnie, raczej nie wypowiedzieliby się w ten sposób na temat Chin, Niemiec i Białorusi.

Wykres 26. W tym kraju ludziom dobrze się żyje

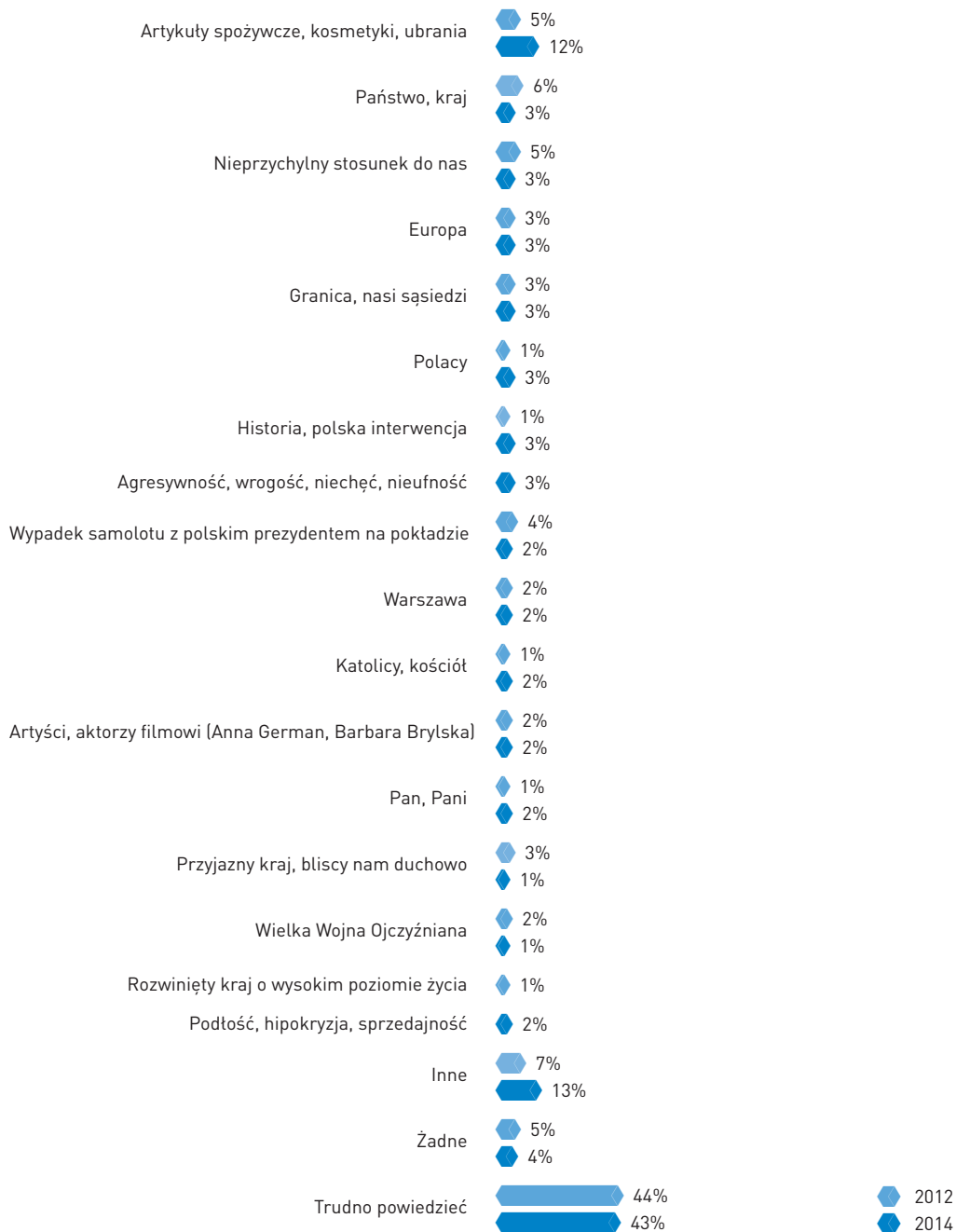
Najbardziej pasuje do...

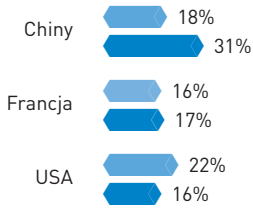
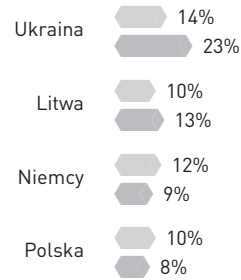
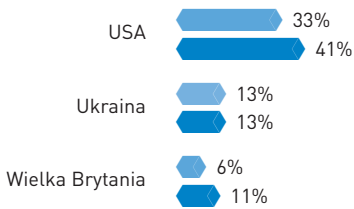
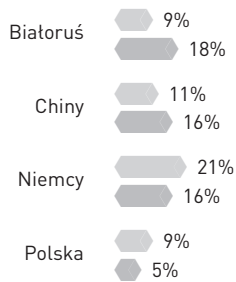
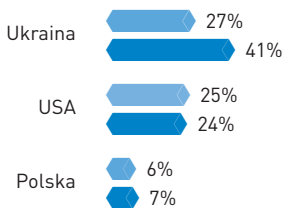
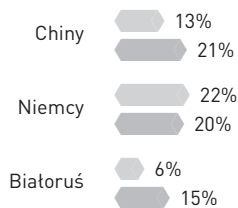

Najmniej pasuje do...

Wykres 27. Skojarzenia Rosjan z Polską

Wykres 28. Mieszkańcy tego kraju potrafią działać z dużym rozmachem i fantazją**Najbardziej pasuje do...****Najmniej pasuje do...****Wykres 29. Jest to kraj kontrastów – bieda zwykłych ludzi sąsiaduje tam z przepychem najbogatszych****Najbardziej pasuje do...****Najmniej pasuje do...****Wykres 30. W tym kraju jest wiele różnych patologii (przestępczość, alkoholizm, korupcja)****Najbardziej pasuje do...****Najmniej pasuje do...**

4. Wizyty w Polsce

Liczba Rosjan mających krewnych lub przyjaciół wśród Polaków nie zmieniła się w ciągu dwóch lat: przeważająca większość (89%) nie miała i nie ma żadnych. Jedynie co dziesiąty respondent wskazał, że posiadał lub posiada więzy rodzinne bądź koleżeńskie z mieszkańcami Polski.

Odsetek osób, które nigdy nie odwiedziły Polski, również się nie zmienił: 92% respondentów. Cele podróży pozostałej części były głównie turystycz-

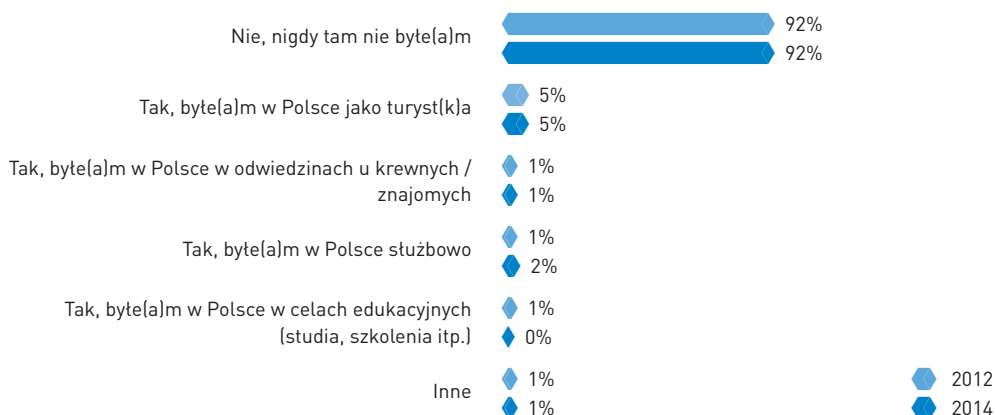
ne [5%]. W podróży służbowej lub odwiedzinach u rodziny było po 1% respondentów.

Warto zauważyć, że 16% Rosjan interesuje się tym krajem i z przyjemnością by go odwiedziło. Kolejne 22% nie odrzuca możliwości wyjazdu do Polski, ale nigdy o tym nie myślało. 7% ankietowanych przyznało, że zaplanowałoby wyjazd, gdyby nie napięcie między krajami. Co drugi respondent nie ma ochoty tam jechać.

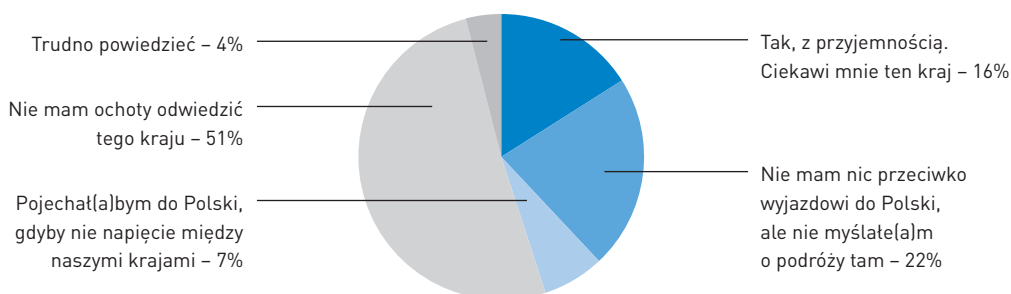
Wykres 31. Czy wśród Pana / Pani krewnych, przyjaciół, znajomych, współpracowników są (bądź byli w przeszłości) Polacy?

Wykres 32. Czy kiedykolwiek był(a) Pan(i) w Polsce? Jaki to był rodzaj wyjazdu?

Wykres 33. Czy chciałby Pan / chciałyby Pani pojechać do Polski w charakterze turysty?

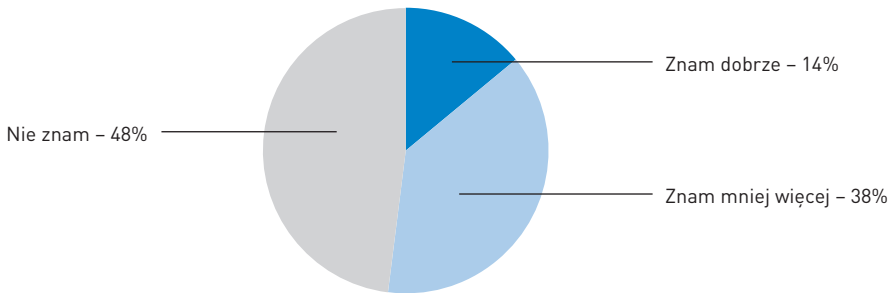
5. Kryzys ukraiński i jego wpływ na relacje między Rosją a Polską

W ciągu całego 2014 roku społeczność międzynarodowa śledziła wydarzenia na Ukrainie. Stanowisko Rosji w kwestii kryzysu ukraińskiego spowodowało, że niektóre kraje wprowadziły różnego rodzaju sankcje polityczne i gospodarcze. Rosja w odpowiedzi podjęła identyczne kroki. Sytuacja ta doprowadziła do zaostrzenia stosunków między Rosją a innymi krajami europejskimi.

Wyniki ogólnorosyjskiego sondażu pokazują, że połowa respondentów jest świadoma stanowi-

ska Polski w kwestii ukraińskiej: 14% respondentów uważa się za dobrze poinformowanych w tej kwestii, podczas gdy kolejne 38% ma ogólne rozeznanie. Pozostałych 48% respondentów nie ma wiedzy na temat polskiej oceny wydarzeń. Analiza grup społeczno-demograficznych wykazała, że w tej kwestii najlepiej poinformowani są mężczyźni (57% wobec 47% kobiet), respondenci w wieku podeszłym (60%), jak również mieszkańcy Północno-Zachodniego Okręgu Federalnego (70%), znajdującego się najbliższej granicy z Polską, którzy odwiedzili ten kraj.

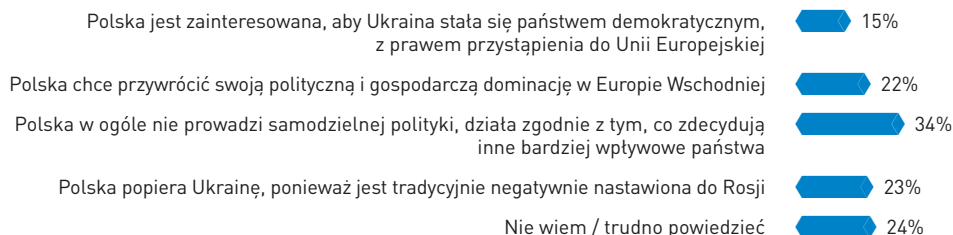
Wykres 34. Czy zna Pan/Pani stanowisko Polski w kwestii ukraińskiej?

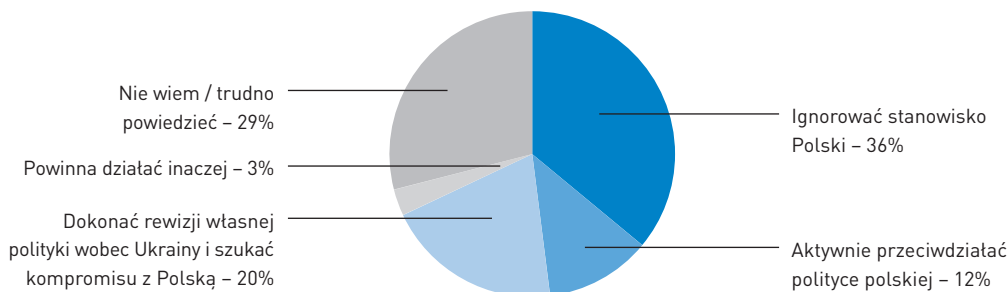
Rosjanie tłumaczą wsparcie przez społeczeństwo polskie i władze państwowe protestów na Ukrainie i jej integracji z UE głównie tym, że Polska kopiuje politykę bardziej wpływowych krajów i nie ma własnego stanowiska (34%). Kolejna jedna czwarta respondentów zakłada, że jest to spowodowane historycznie ukształtowaną niechęcią między Polską a Rosją (23%), podczas gdy 22% wyraża opinię, że Polska zamierza przywrócić polityczne i gospodarcze wpływy w Europie Wschodniej. Jedyne 15% wskazuje, że Polska broni demokratycznego prawa Ukrainy do przystąpienia do UE.

Ponad jedna trzecia respondentów (36%) zgadza się, że Rosja powinna ignorować stanowisko Polski w kwestii rozwiązania kryzysu ukraińskiego. Taką postawę popierają uczestnicy sondażu niezależnie od płci, wieku czy edukacji. Co piąty respondent (20%) zalecał jednak, aby Rosja dokonała rewizji polityki wobec Ukrainy i dążyła do kompromisu z Polską. Kolejne 12% zaproponowało aktywne przeciwstawienie się Polsce w tej kwestii.

Wykres 35. Polska opinia publiczna sympatyzowała z protestami na Ukrainie i odsunięciem od władzy Wiktora Janukowycza, a polski rząd konsekwentnie popiera członkostwo Ukrainy w UE. Jakie Pani / Pana zdaniem motywy stoją za takim stanowiskiem Polaków i Polski?

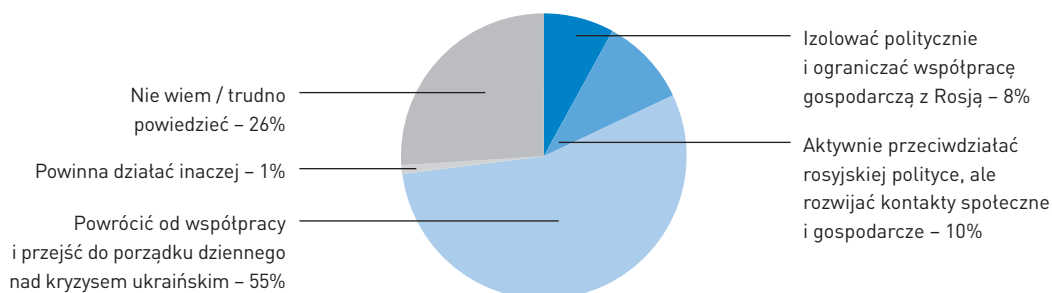
Wykres 36. Jaką politykę powinna realizować Rosja wobec Polski w kwestii ukraińskiej?

Mimo negatywnego stosunku opinii publicznej do polskiego wsparcia dla Ukrainy, ponad połowa respondentów (55%) zakłada, że kraje zachodnie powinny powrócić do współpracy z Rosją i podążać w tym kierunku, nie zważając na kryzys ukraiński. Co dziesiąty respondent popiera stanowisko, zgodnie z którym kraje za-

chodnie mają prawo prowadzić aktywną politykę przeciwdziałania Rosji, ale mimo wszystko z zachowaniem współpracy w obszarach społecznym i gospodarczym. 8% respondentów podziela zdanie, że powinny one izolować Rosję w każdej sferze.

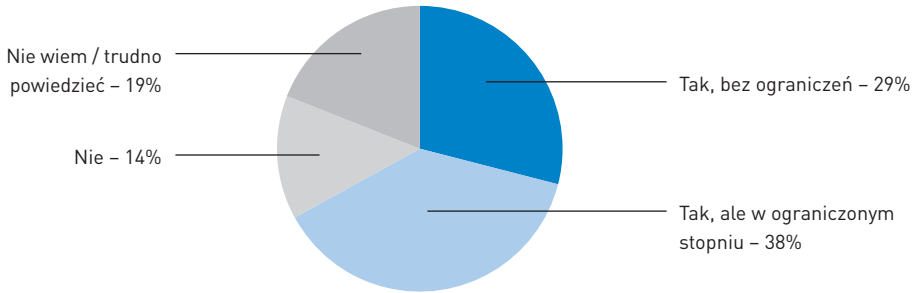
Wykres 37. Jak powinien postępować Zachód wobec Rosji w świetle kryzysu ukraińskiego?

Relatywna większość Rosjan (38%) podziela opinię, że, mimo różnic politycznych, warto rozwijać współpracę z Polską w sferze kultury i relacji społecznych, ale w ograniczonym zakresie. Poparcie dla pełnej współpracy w tych sferach

wyraziło 29% respondentów, podczas gdy 14% zakłada, że takie relacje między krajami są niepotrzebne. Jeśli chodzi o profil społeczno-demograficzny, nie ma znaczących różnic w ocenie respondentów.

Wykres 38. Czy Rosja powinna rozwijać współpracę kulturalną i społeczną z Polską mimo istniejących różnic politycznych? Jeśli tak, to w jakim stopniu?

O ile wyniki poprzedniej fali omawianych tu badań – przeprowadzonej pod koniec roku 2012 – dawały obraz „małej stabilizacji” w relacjach polsko-rosyjskich, o tyle pomiar zrealizowany w grudniu 2014 roku przynosi zupełnie inne rezultaty, które określić można jako głęboki regres. Na wszystkie te pytania, które dotyczą bezpośrednio oceny Rosji, Rosjan i stosunków polsko-rosyjskich, pa-
dły tym razem znacznie bardziej krytyczne i ne-

gatywne odpowiedzi. Także poglądy Rosjan na temat Polski i Polaków uległy zmianom w podobnym, negatywnym kierunku, choć z nieco mniejszym nasileniem. Stabilne pozostały w zasadzie tylko te oceny, które nie poddają się tak bardzo doraźnym oddziaływaniom – jak np. przekonania na temat bliskości kulturowej.

z komentarza Łukasza Mazurkiewicza

Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia

ul. Jasna 14/16A, 00-041 Warszawa

tel. + 48 22 295 00 30

fax + 48 22 295 00 31

e-mail: cprdip@cprdip.pl

<http://www.cprdip.pl>